

Projevy agresivního chování mezi dětmi mateřských škol

Bc. Magdaléna Fuksová

Diplomová práce
2025

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav školní pedagogiky

Akademický rok: 2024/2025

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Bc. Magdaléna Fuksová
Osobní číslo:	H220421
Studijní program:	N0111A190015 Předškolní pedagogika
Forma studia:	Prezenční
Téma práce:	Projevy agresivního chování mezi dětmi mateřských škol

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury týkající se agresivního chování u dětí předškolního věku.

Vymezení teoretických východisek zaměřených na agresivní chování dětí v mateřských školách.

Příprava metodologie výzkumu, stanovení cílů výzkumu a výzkumných otázek.

Realizace kvantitativního výzkumu prostřednictvím dotazníkového šetření v mateřských školách.

Zpracování a analyzování získaných dat a jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a formulace doporučení pro pedagogickou praxi.

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- Hergenhan, A. (2017). *Agresivní dítě?: systemické řešení problémového chování*. Portál.
Hutyrová, M. (2019). *Děti a problémy v chování: etopedie v praxi*. Portál.
Juul, J. (2022). *Agrese: proč je pro nás i naše děti nezbytná*. Familylab ČR.
Kenneth H., R. (2015). *The Development and Treatment of Childhood Aggression*. Psychology Pr.
Svoboda, J. (2014). *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. Portál.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Kamil Janiš, Ph.D.**
Ústav školní pedagogiky

Datum zadání diplomové práce: **16. prosince 2024**

Termín odevzdání diplomové práce: **25. dubna 2025**

L.S.

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. PhDr. Mgr. Marcela Janíková, Ph.D.
ředitelka ústavu

Ve Zlíně dne 16. prosince 2024

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění bez ohledu na výsledek obhajoby;
- diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- jedno vyhotovení diplomové práce v listinné podobě bude ponecháno Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně k uložení;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá; neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji, že

- jsem na diplomové práci pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem řádně citoval(a); v případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor;
- odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou obsahově totožné.

Ve Zlíně, dne

.....
podpis autora

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou projevů agresivního chování mezi dětmi mateřských škol. Teoretická část je zaměřena na agresi a agresivitu, věnuje se agresivnímu chování dítěte předškolního věku a popisuje možnosti jeho řešení v rodině i mateřské škole. Empirická část se zabývá kvantitativním výzkumem, jehož cílem bylo zjistit, jak učitelé mateřských škol pohlíží na agresivní chování u dětí předškolního věku. Výzkumné šetření bylo realizované prostřednictvím dotazníku. Hlavním zjištěním bylo odhalení určitých projevů agresivního chování u dětí předškolního věku. Zároveň byla zjištěna preventivní opatření učitelů ke snižování agresivního chování dětí a jaké způsoby spolupráce jsou efektivní mezi učiteli a rodiči při řešení agresivního chování dětí.

Klíčová slova: agrese, agresivita, agresivní chování, agresor, prevence agresivního chování, dítě předškolního věku, učitel mateřské školy, spolupráce mateřské školy a rodiny

ABSTRACT

The diploma thesis addresses the issue of manifestations of aggressive behaviour among kindergarten children. The theoretical part focuses on aggression and aggressiveness, examines aggressive behaviour in preschool children, and describes possible approaches to addressing it within the family and kindergarten setting. The empirical part presents a quantitative research study aimed at exploring how kindergarten teachers perceive aggressive behaviour in preschool-aged children. The research was conducted using a questionnaire. The main finding was the identification of specific manifestations of aggressive behaviour in preschool children. Additionally, the study revealed the preventive measures used by teachers to reduce aggressive behaviour, as well as the effectiveness of teacher-parent cooperation methods in addressing such behaviour.

Keywords: aggression, aggressiveness, aggressive behaviour, aggressor, prevention of aggressive behaviour, preschool child, kindergarten teacher, cooperation between kindergarten and family

Poděkování

Nejdříve bych ráda poděkovala Mgr. Kamilu Janišovi, Ph.D. za odborné rady a cenné připomínky během vedení diplomové práce. Také bych chtěla poděkovat své rodině, která mi byla velkou oporou po celou dobu studia.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 AGRESE A AGRESIVITA.....	13
1.1 VYMEZENÍ POJMŮ AGRESE A AGRESIVITA	13
1.2 FUNKCE AGRESE.....	16
1.3 DRUHY AGRESE.....	17
1.3.1 Podle počtu aktérů	17
1.3.2 Podle motivace a záměru	19
1.3.3 Podle směru.....	20
1.3.4 Podle zaměření	21
1.3.5 Podle dopadu a motivace	22
1.3.6 Podle stupně intenzity.....	22
2 AGRESIVNÍ CHOVÁNÍ U DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU.....	24
2.1 AGRESIVNÍ DÍTĚ	24
2.2 PROJEVY AGRESIVNÍHO CHOVÁNÍ.....	25
2.3 PŘÍČINY AGRESIVNÍHO CHOVÁNÍ.....	28
2.3.1 Vliv rodinného prostředí.....	28
2.3.2 Vliv výchovných stylů.....	29
2.3.3 Vliv sociální skupiny	30
2.3.4 Vliv médií a technologií.....	31
2.3.5 Vliv psychického stavu a aktuální situace	32
2.3.6 Vliv fyzického onemocnění a postižení.....	32
2.3.7 Vliv dědičnosti	33
2.3.8 Vliv temperamentu	33
3 MOŽNOSTI ŘEŠENÍ AGRESIVNÍHO CHOVÁNÍ U DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	34
3.1 AGRESIVITA V RODINNÉM PROSTŘEDÍ	34
3.2 AGRESIVITA V PROSTŘEDÍ MATEŘSKÉ ŠKOLY	36
3.3 PEDAGOGICKÉ STRATEGIE PRO ZVLÁDÁNÍ AGRESIVITY DĚTÍ	39
3.4 HRA JAKO PEDAGOGICKÝ NÁSTROJ KE SNIŽOVÁNÍ AGRESIVITY DĚTÍ	42
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	45
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	46
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	46
4.2 METODA SBĚRU DAT	47
5 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU	48
6 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	52
7 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	64

8	DISKUZE	66
9	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	67
	ZÁVĚR.....	68
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
	SEZNAM OBRÁZKŮ.....	73
	SEZNAM TABULEK	74
	SEZNAM GRAFŮ	75
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	76
	SEZNAM PŘÍLOH.....	77

ÚVOD

Diplomová práce se zabývá problematikou projevů agresivního chování mezi dětmi mateřských škol. Agresivní chování dětí v prostředí mateřské školy ovlivňuje klima třídy, vztahy mezi dětmi a samotný vzdělávací proces. Určité mírné agresivní chování v raném věku dítěte je považováno za vývojově přirozené, ale jeho opakovaný výskyt často vyžaduje preventivní opatření, která směřují ke snižování tohoto způsobu chování.

Teoretická část je rozdělena do tří hlavních kapitol, které jsou rozpracovány do jednotlivých podkapitol. První kapitola se nejdříve zabývá pojmy jako je agrese a agresivita. Zároveň také představuje určité funkce a jednotlivé druhy agrese, které jsou rozdělené podle specifických kategorií. Druhá kapitola je zaměřena na agresivní chování u dítěte předškolního věku, kde jsou uvedené projevy a příčiny agresivního chování, které jsou roztrženy do určitých skupin. Poslední kapitola se věnuje možnostem řešení agresivního chování u dítěte předškolního věku a je zde také popsána agresivita v prostředí mateřské školy a rodiny. Na závěr jsou zde uvedené pedagogické strategie pro zvládání agresivity dětí a také hra jako pedagogický nástroj ke snižování agresivního chování dětí.

Praktická část věnuje pozornost kvantitativnímu výzkumnému šetření. Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jak učitelé pohlíží na agresivní chování u dětí předškolního věku. Výzkum byl realizovaný prostřednictvím dotazníkového šetření, který byl určený učitelům mateřských škol. Jednalo se o nestandardizovaný dotazník, který zjišťoval odpovědi na výzkumné otázky. V rámci dílčích výzkumných otázek bylo hlavním cílem zjištění, jaké projevy agresivního chování se vyskytují u dětí předškolního věku, jak učitelé řeší a snižují tento způsob chování a jakým způsobem ho řeší učitelé společně s rodiči.

První kapitola praktické části se zaměřuje na vymezení výzkumných cílů a výzkumných otázek, které byly stanovené před zahájením výzkumného šetření a také zahrnuje výzkumnou metodu sběru dat. Následuje kapitola, která se věnuje charakteristice výzkumného souboru. Nejvíce obsáhlou kapitolou praktické části je analýza získaných dat, která byla sepsána pomocí deskriptivní analýzy. V další kapitole je na základě výzkumných zjištění provedena diskuse a srovnání s jinými výzkumy. V závěrečné kapitole empirické části jsou uvedena doporučení pro praxi, která mohou učitelům přispět k řešení problematice agresivního chování dětí předškolního věku.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 AGRESE A AGRESIVITA

1.1 Vymezení pojmů agrese a agresivita

Agrese pochází z latinského výrazu *ad-gredior*, které má určité podstatné stupňování – přiblížit se, přibližovat se, jít na nějaké místo, zabrat nějaké místo, zlikvidovat nějaké místo nebo nějakou osobu. Agrese je především projevem vitální síly, který má každý organismus. Vitální neboli potenciálně agresivní je každý lidský jedinec a každý jiný živý tvor. Agresi můžeme také chápat jako určitý stereotyp, který charakterizuje člověka. Každý lidský jedinec má v sobě vlastní subjektivní a rozdílné stupňování agresivního chování. Tento určitý způsob chování se může projevovat nejdříve výrazem v obličeji, následně gestem nebo naznačením a na závěr určitou hlasitostí slovního vyjádření, která naznačuje přímo stupňující se agresi (Svoboda, 2014).

Agrese také vychází z latinského slova *agressio*, které v překladu znamená výpad a útok. Z tohoto důvodu agresi můžeme chápat jako jednání, kterým se projevuje násilí vůči objektu nebo útočnost s výrazným záměrem poškodit nebo ublížit. Agrese má spoustu rozdílných projevů i aspektů a můžeme ji považovat za násilné narušení práv člověka, ale i za určitý způsob asertivního chování (Martínek, 2015).

Vágnerová (2014) popisuje agresi jako jednání, které je úmyslné, kdy jeho hlavním cílem je ublížit živé bytosti nebo poškodit neživý objekt. Agrese může být motivována různými faktory jako jsou emoce, kognitivní procesy nebo sociální vlivy. Agrese je pro lidskou bytost přirozený druh emoce, která je součástí emoční výbavy člověka a vymezuje určité hranice. Agrese také může být výsledkem frustrace, pokud jedinec nedosahuje svých cílů, neuspokojuje své potřeby nebo se vystavuje složitým překážkám a omezením. Jestliže má agrese nepřirozenou intenzitu, může docházet k narušování právních i sociálních norem.

Valenta (2015) definuje agresi jako chování, které záměrně a vědomě poškozuje ostatní, způsobuje utrpení nebo násilně omezuje ve výkonu činnosti. Agrese souvisí převážně s násilím a zlem, ale zároveň také souvisí s pojmy jako je donucení a moc. Agrese je ovlivněna individuálními faktory – emoce, temperament a osobnostní rysy, zároveň je řízena sociálními vlivy – rodinné a výchovné vzorce, a následně je také řízena kulturními normami – nepsaná pravidla.

Agrese je úmyslné poškozování věcí, fyzické napadání osob a způsobení psychické újmy osobě. Agrese je vždy cílená a není vůbec náhodná. Znamená to, že jde o záměrné

jednání, při kterém chce jedinec způsobit škodu, křivdu nebo bolest druhé osobě. Agrese vykazuje určitou překážku nebo problém, které se vztahují ke každému jedinci a které nejsou v souladu se sociálními normami (Jedlička et al., 2018).

Laca (2019) představuje agresi jako takové chování, kdy člověk záměrně a vědomě ubližuje, omezuje svobodu a poškozuje jiné osoby nebo věci. Agrese může být verbální nebo neverbální a může vzniknout v afektu nebo při dosahování neagresivních cílů. Agrese není pouze jednání, ale je to zároveň motivované chování, které vychází z určitých potřeb jedince.

Agrese je forma chování, kdy jejím určitým cílem je záměrně něco poškodit nebo někomu ublížit. Znamená to, že agrese je intenzivní reakce na určité vnější nebo vnitřní podněty, které se mohou projevovat pomocí fyzického násilí, verbálním útokem nebo emocionálním zraňováním. Agrese nemusí vždy znamenat pouze negativní projev chování, ale může mít i sociálně žádoucí efekt například k překonání překážek za určitým cílem (Harsa et al., 2012).

Michalová (2012) zmiňuje ve spojitosti s pojmem agrese tzv. dětskou agresi, kterou můžeme považovat jako normální u chování dítěte v průběhu období vzdoru. Agrese u dětí je součástí zdravého vývoje a neměli bychom ji považovat jako agresi v pravém slova smyslu. Dítě nejdříve vyjadřuje a projevuje své požadavky zlostí a hněvem, ale postupem času se učí vyjadřovat své potřeby slovně bez použití znaků agrese.

Agresivita pochází z latinského slova *aggressivus*, které v překladu znamená útočný. Agresivitu můžeme chápat jako vlastnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi, která patří k lidské přirozenosti, bez které by člověk neměl ve společnosti úspěch na přežití. Každý jedinec, který je vybavený vysokou mírou agresivity, je velmi impulzivní, vztahovačný nebo urážlivý a komunikace s ním je velmi obtížná. Společnost se takovému jedinci většinou vyhýbá, protože ho považují za nebezpečného a ohrožujícího. Každý jedinec, který je naopak vybavený nízkou mírou agresivity, dokáže přistoupit k dohodě při vypjatých a konfliktních situacích. Jestliže je míra agresivity přijatelná, může mít pozitivní vliv na jedince, pokud posiluje jeho autoritu a sebevědomí (Martínek, 2015).

Agresivita je vlastnost, která je vrozená a je součástí osobnostního charakteru každého jedince. Znamená to, že agresivita je předpoklad k agresi a k agresivnímu chování, protože vyjadřuje vnitřní dispozici nebo osobnostní vlastnost jedince, které jsou relativně trvalé a těžce měnitelné. Agresivitu můžeme charakterizovat jako rozpor mezi chováním jedince a uspokojováním potřeb ostatních, který se projevuje verbálním i neverbálním násilím, které

může být směřované vůči ostatním nebo k sobě samému. Ke vzniku agresivity přispívají převážně biologické, psychologické a sociální faktory (Hutyrová, 2019).

Laca (2019) uvádí, že agresivita je sklon k útočnému jednání. Tento sklon, který vede k agresi, se nazývá agresivita, která vzniká postupně a neobjevuje se bezdůvodně. Agresivita je spojená s intenzivními emocionálními a psychickými reakcemi na jednotlivé situace, které jsou pro jedince ohrožující nebo frustrující. Agresivita může znamenat obranné postavení, také může vyznačovat podnět k dosažení určitého cíle nebo také může být prostředkem pro uspokojení základních potřeb jedince.

Harsa et al. (2012) uvádí, že agresivita je povahová vlastnost, která je předurčena zejména biologicky, kognitivně a psychosociálně. U každého člověka je tato vlastnost ve větším nebo menším množství přítomna. Agresivita je nepříznivá vlastnost, která ovlivňuje způsob, kterým jedinec reaguje na konflikty a problémy.

Agresivita se často spojuje s negativním způsobem chování, ale můžeme ji vnímat i do určité míry pozitivně. V tomto případě se jedná o způsob chování, kdy se jedinec chová pohotově v určité situaci, která ohrožuje jeho život nebo naopak život někoho jiného. Agresivita může být pro jedince přirozená, ale je důležité ji včas rozpoznat a vhodně ji regulovat, aby se zabránilo negativním důsledkům na osobu i na její okolí (Erkert, 2011).

Agresivita je považována za ohrožující jednání, ale na druhou stranu je pro každého jedince nezbytná a potřebná. Určité osvojení agresivních znaků v chování mohou jedinci pomoci se prosazovat a úspěšně ovládat druhé kolem sebe (Jedlička et al., 2018).

Špaňhelová (2007) popisuje agresivitu u dětí jako chování, které se projevuje útočným jednáním vůči druhému jedinci. Tento způsob chování se projevuje nejčastěji vůči vrstevníkům, učitelům nebo rodičům, ke kterému nejčastěji dochází při společných hrách v mateřské škole nebo v rodině. Agresivita se může také objevit u dětí, které nedokážou vyjádřit jiným způsobem své pocity nebo poukazují na nedostatek sociálních dovedností.

Agresivní chování je porušení sociálních norem, které omezuje práva a poškozuje živé bytosti nebo neživé objekty. Nejčastější emoce, které doprovází agresivní chování, jsou hněv a vztek. Dalším činitelem je také frustrace, která podporuje agresivní chování. Jedinec, který je frustrovaný, se cítí oslabeně a má potřebu se bránit. Jestliže se frustrace stupňuje, tak je větší pravděpodobnost, že se jedinec bude chovat agresivně. Každý člověk zpracovává a reaguje na určité podněty ve svém okolí odlišným způsobem (Vágnerová, 2014).

Mertin (2019) uvádí, že společnost v dnešní době agresivní chování neboli nežádoucí chování řeší mnohem více, než tomu bylo v minulosti. Dříve byly více normalizované fyzické tresty za nevhodné projevy chování a víceméně se neřešilo, jestli způsobené násilí nebo bolest ovlivňují vývoj jedince. V současnosti se tento způsob chování řeší mnohem více, protože známe lépe osobní potřeby dítěte a také dobře víme, jakým způsobem může násilí a způsobené bolesti poznamenat život dítěte.

Agresor je takový jedinec, který vykonává fyzickou sílu nebo emocionální manipulaci s cílem poškodit nebo ublížit. Agresor se dopouští agresivního chování, které může způsobovat verbálně i neverbálně. Takový jedinec směřuje své chování k tomu, aby způsobil přímou nebo nepřímou škodu jiné osobě (Kropíková, 2015).

Kolář (2011) definuje agresora jako takovou osobu, která se snaží na sebe upoutat svým chováním pozornost nebo se snaží zbavit své špatné nálady takovým způsobem, že ubližuje ostatním v jeho blízkém okolí. Jeho chování vzniká v důsledku frustrace, hněvu, vypětí nebo je tento způsob chování důsledkem potřeby moci a kontroly.

1.2 Funkce agrese

Agrese má důležité tři významové funkce, které naplňují záměr konkrétního jedince, bez ohledu na jeho věk. První funkce agrese má za cíl **posouvat hranice**, kdy jedinec nechce být omezován, ale chce rozšířit své psychické působení nebo fyzické území. Například u dětí se může jednat o zahrnutí nějaké osoby do jejich života nebo naopak její vytěsnění. Také se může jednat o rozšíření prostoru z dětského pokoje do celého domu (Svoboda, 2014). V mateřské škole se můžeme setkat s tímto případem například, když dítě odmítá splnit zadané úkoly nebo když nechce dodržovat určitá pravidla (Martínek, 2015).

Druhá funkce agrese má za úkol **zajistit aktivitu**, protože důležitým projevem člověka je samotná činnost. Pokud je činnost člověku z nějakého důvodu odpírána, vytvoří si vlastní zdroj aktivity. U dětí se může jednat o jakékoliv fyzické vyjádření, protože mají potřebu se pohybovat a zabývat se nějakou činností. Jestliže se člověku nepodaří najít vlastní zdroj aktivity, vytvoří si následně vnější podnět a přesměruje agresi dovnitř sebe, kdy v takovém případě nastávají nepříjemné stavy, které můžeme nazývat jako deprese (Svoboda, 2014). V prostředí mateřské školy se můžeme setkat s takovou situací, kdy dítě ničí majetek nebo fyzicky napadá ostatní kolem sebe (Martínek, 2015).

Poslední třetí funkce má za úkol **ochranu a obranu vlastního psychického i fyzického území a ochranu vlastních hranic**. Člověk se už od narození učí tomu, že se nás dotýká matka, otec nebo jeho blízké okolí. Od této chvíle se člověk učí rozlišovat příjemné a nepříjemné dotyky. Pokud je překročena hranice psychického nebo fyzického území, začne člověk reagovat agresivním způsobem, protože se brání tomu, co je pro něho nepříjemné. V tomto případě je agresivní chování v rámci obrany chápáno jako logické a určitým způsobem přijatelné (Svoboda, 2014).

Martínková (2016) uvádí, že agrese je přirozenou součástí lidské psychiky. Agrese má převážně funkci obrannou, která slouží k osobní ochraně nebo k obraně někoho jiného. Agrese sloužila k obraně a ochraně již dříve v minulosti. Další funkcí agrese je dosahování určitého cíle nebo získávání konkrétní výhody. Následující funkcí agrese je zkoumání okolního světa, která slouží jako testování hranic a pravidel. Poslední funkcí agrese je dosažení moci nebo vyjádření emocí, které jsou spojené s nesouhlasem. Ve vysoké míře může být agrese destruktivní a nežádoucí, z tohoto důvodu je důležité udržovat hranici mezi agresí přiměřenou a nepřiměřenou. Rozlišení přehnané agresivity a přirozené obranné reakce závisí na kontextu situace, intenzitě a přiměřenosti reakce, motivu a záměru jedince. Přirozená obrana vede ke zmírnění jistého ohrožení, ale naopak přehnaná agrese způsobuje další vážné problémy a zbytečné neshody.

1.3 Druhy agrese

Agresi můžeme rozdělit do několika kategorií, například podle počtu aktérů, motivace a záměru, směru, zaměření, dopadu a motivace nebo stupně intenzity. Všechny druhy agrese mají své specifické projevy, určité příčiny a důsledky, které je od sebe vzájemně odlišují. Specifická charakteristika těchto druhů agrese umožňuje přesnější rozdělení a následně pomáhá při jejím zkoumání a hledání vhodných řešení.

1.3.1 Podle počtu aktérů

Odborníci rozdělují agresi podle počtu aktérů nejčastěji na individuální a skupinovou. Individuální agrese má velmi hluboký základ a souvisí s vnitrodruhovou agresí, z tohoto důvodu je složité se jí zcela úplně zbavit. Tento stejný základ má i skupinová agrese, ale pokud se jí zabýváme co nejdříve, tak je možné její stav částečně zlepšit. Do této skupiny se zařazuje i šikana, která může probíhat individuálně nebo skupinově (Svoboda, 2014).

Svoboda (2014) uvádí, že **individuální agrese** vzniká převážně samovolně, ale v některých případech k ní může dojít i po vzájemné slovní nebo fyzické neshodě. Vyznačuje se obvykle negativním vztahem určitých jedinců. Nejčastěji ji vyvolává jedinec, který je konfliktní a často vyhledává spory s dalšími vrstevníky, z tohoto důvodu není jednoznačná oběť útoku. Agresor provokuje ostatní a dochází tak ke konfliktu mezi ním a jedním nebo více vrstevníky. Ostatní vrstevníci kolektivu chování agresora schvalují nebo tolerují, protože se tento způsob chování opakuje a stává se tak pro ně stereotypní. Janošová et al. (2016) souhlasí se zmíněným názorem, že individuální agrese se vyskytuje převážně bez jakékoliv příčiny mezi konkrétními jedinci. Obvykle vyvolává konflikt takový jedinec, který je v určité skupině považován za konfliktního. Agresor nemá určenou přímo konkrétní oběť, ale jeho volba oběti je náhodně vybrána. Znamená to, že se jedná o vnitrodruhovou agresi, která se týká všech jedinců, kteří jsou součástí skupiny nebo kolektivu.

Svoboda (2014) dále uvádí, že **skupinová agrese** se vyznačuje negativním vztahem několika jedinců ze skupiny k jednomu vrstevníkovi nebo k několika dalším vrstevníkům, kteří se stávají oběťmi. Ve skupině se nachází vždy vůdce nebo podněcující autorita, která šíří agresivní náladu mezi členy skupiny. Tento způsob agrese nastává z konkrétního důvodu, kdy volba oběti není náhodná, ale má jasný a vysledovatelný základ. Jestliže se jedná o skupinovou agresi, obvykle je mířena proti jedné oběti přibližně do tří měsíců. Následně skupina agresorů nevědomě vybere jinou další oběť. Janošová et al. (2016) se shoduje s předchozím tvrzením, že skupinová agrese se projevuje negativním vztahem skupiny k jedinci nebo k více vybraným jedincům, které můžeme nazvat oběťmi. Agresori si v takové situaci vybírají svou oběť za určitým a vysledovatelným záměrem. Tento druh agrese je vedený proti konkrétnímu jedinci většinou do několika měsíců, následně si agresori vybírají nově zvolenou určitou oběť.

Dalším druhem agrese, která se zařazuje do této skupiny, je **šikana**, která se projevuje negativním vztahem jedince nebo skupiny jedinců ke konkrétní oběti. Tento určitý způsob chování můžeme definovat jako skrytý a dlouhodobý jev, který je dalšími členy z větší části tolerovaný. Důležité je, že napadený jedinec zůstává obětí po dobu více než tří měsíců (Svoboda, 2014). První náznaky šikany se objevují již v mateřské škole, kde se objevuje takové chování, které hraničí se šikanováním. V mateřské škole může docházet k narušování osobních práv nebo k záměru ublížit slabšímu jedinci. Tento způsob chování, ale není dlouhodobý nebo systematický. Náznaky jakékoliv šikany se ale mohou rychle změnit ve výslednou šikanu. Pokud dítě získá nějakou hračku nebo výhodu pomocí násilí, může to u

něho započít emoční agresi, která se vyznačuje radostí z převahy a trápení někoho jiného. Jakmile se takový jedinec naučí během svého dětství prožívat pozitivně utrpení nebo bolest někoho jiného, už to v něm pravděpodobně zůstane napořád. V takovém případě je velmi důležité sledovat chování dítěte a poskytnout mu odpovídající způsob výchovy, který bude převážně rozvíjet empatii, dobro, respekt, úctu a morální hodnoty, které jsou důležité pro zdravý sociální a emocionální rozvoj každého dítěte (Kolář, 2011).

1.3.2 Podle motivace a záměru

Agresi můžeme také rozdělit na emocionální a instrumentální, reaktivní a proaktivní. Zmíněné druhy agrese se z velké části významově překrývají, agrese emocionální odpovídá agresi reaktivní a instrumentální odpovídá agresi proaktivní.

- **Emocionální** agresi můžeme vnímat jako agresi afektu a zlosti, která je charakteristická velmi negativními emocemi. Tento druh agrese není prostředkem, ale je přímo cílem. Vyznačuje se především ubližováním a vychází z hněvu nebo frustrace. Obvykle se objevuje jako odpověď na vnímanou nespravedlnost, ohrožení nebo v důsledku provokativního chování.
- **Reaktivní** agrese je ve výsledku stejná jako emocionální druh agrese, který je charakteristický impulzivními útoky, kterými jednají jedinci, kteří neumí správně ovládat své emoce a špatně ovlivňují své chování. V důsledku vzniklé frustrující situace vzniká tento druh agrese a začíná se objevovat především v ranějším věku dítěte. U takového dítěte, které má sklony ke zmíněnému druhu agrese, se vyskytuje častěji porucha pozornosti a menší stabilita vztahů mezi vrstevníky.
- **Instrumentální** agresi považujeme jako prostředek k dosažení vnějšího cíle. Tento druh agrese je založený na připraveném plánu a to znamená, že se jedná o promyšlenou činnost a je ve své podstatě stejná jako proaktivní agrese. Vyznačuje se především negativním chováním, které je osvojené na základě sociálně-kognitivního učení. Vyskytuje se často u manipulativního chování a je mnohdy spojena s šikanou.
- **Proaktivní** agrese je upřednostňování vlastních potřeb před zájmy druhých a vztahuje se k určitému nedostatku v morální oblasti. Vyznačuje se tím, že je plánovaná a cílená s úmyslem získat výhodu nebo ovládat ostatní kolem sebe. Agresor necítí ve výsledku žádnou vinu nebo lítost vůči oběti z důvodu jeho velmi nízké empatie (Janošová et al., 2016).

Laca (2019) také rozděluje agrese na emocionální a instrumentální a zařazuje sem i tyranizování. Emocionální agrese je podle něj afektivní a impulzivní, která není sice plánovaná, ale je motivovaná vnitřním tlakem za úmyslem zranit. Znamená to, že je zde přítomna negativní emoce, která není prostředkem, ale je cílem. Instrumentální agrese je podle něho vedlejším produktem k dosažení jiných neagresivních cílů. Ve výsledku se jedná o prostředek k dosažení vedlejšího cíle. **Tyranizování** můžeme chápat jako opakované ubližování v konkrétním časovém intervalu. Tento způsob chování se vyznačuje agresivitou, nátlakem a emocionálním nebo fyzickým zneužíváním druhých lidí. Tento způsob agrese je charakteristický nerovností v moci agresora a jeho oběti. Při tyranizování je hlavním cílem ublížení a je to způsob vyjádření dominance a kontroly nad jinými osobami. Tyranizování má velmi negativní dopad na oběť, která může prožívat hluboký stres, úzkost nebo depresi.

1.3.3 Podle směru

Další rozdělení agrese můžeme členit podle toho, na koho agrese přímo směřuje. Agrese může být směřována na neživý předmět, zvíře nebo na samotné dítě. V mateřské škole se nejčastěji vyskytuje **agrese směrem k neživému předmětu**, kdy dítě například zničí nějakou hračku. V takovém případě se hračka pro dítě stala předmětem, který sloužil k uvolnění emocí nebo skrytého napětí. Dítě může také pomocí rozbité hračky ukazovat svou fyzickou sílu před ostatními dětmi za cílem je zastrašit. Často tento směr využívá takový jedinec, který má nízké sebevědomí. V mateřské škole můžeme takovou situaci vyřešit pomocí personifikace hračky, aby dítě pochopilo, že tento způsob chování je nevhodný. Dítě může také vybíjet svou **agresi směrem na zvíře**, kterému začne násilně ubližovat. Dítě to obvykle dělá z takového důvodu, že má v sobě vztek na někoho ze svého okolí a vybíjí si tak svou zlost na zvířeti. Jestliže dítě vidí, že je zvíře vůči němu bezmocné, snadno může tento způsob chování vůči slabšímu jedinci převést i do svého okolí. Jakmile si dítě ve třídě všimne nějakého slabšího jedince, začne si uvědomovat, že si může k němu dovolit více, protože se tento jedinec nedokáže sám bránit. Dítě může také uplatňovat **agresi směrem proti sobě**, kterou nazýváme jako autoagresi, která je zaměřená vůči sobě samému a rozděluje se na sebepoškozování a sebevražedné jednání. Autoagrese může vznikat například v takové situaci, kdy je na dítě kladený příliš velký tlak, nenaplnují se jeho základní potřeby nebo selhávají základní rodinné jistoty. Dítě má v takovém případě pocit, že nemůže agresi obrátit proti nikomu jinému, ale jen proti sobě samému. Autoagrese je také často spojena s emočním stresem, frustrací nebo snahou upoutat pozornost. V mateřské škole se můžeme setkat s výskytem sebepoškozování u takových dětí, které jsou například

nevhodně rozdělené do klasických tříd. Děti se pomocí sebepoškozování brání nadměrnému množství podnětů nebo určitých požadavků. Děti se mohou poškozovat několika způsoby například škrábáním, kousáním nebo trháním vlasů. Jestliže dochází k autoagresi je důležité vyhledat dítěti co nejdříve odbornou pomoc (Martínek, 2015).

1.3.4 Podle zaměření

Martínek (2015) rozděluje nejdříve agresi vzhledem ke školnímu prostředí podle toho, na koho je zaměřená, nebo na co je nasměrovaná. Agresi tedy dělí do šesti následujících základních kategorií:

- **přímá agrese** – fyzické napadení oběti;
- **nepřímá agrese** – ničení osobního majetku oběti;
- **verbální agrese** – posmívání se a nadávání;
- **neverbální agrese** – pomlouvání a říkání nevhodných vtipů;
- **aktivní agrese** – jedinec se aktivně podílí na agresi;
- **pasivní agrese** – jedinec pouze přihlíží na vykonávanou agresi.

Zmíněné základní druhy agrese můžeme podle Martínka (2015) mezi sebou vzájemně kombinovat a následně nám vznikne celkem osm základních kategorií:

- **fyzicky aktivní přímá agrese** – jedinec má fyzickou převahu nad obětí, kterou násilně napadá pomocí kopání, bouchání nebo pohlavkování a snaží se ji přimět k nepříjemným úkolům nebo činnostem;
- **fyzicky aktivní nepřímá agrese** – jedinec pouze přihlíží nebo vymýšlí způsoby, jak oběti ublížit, ale osobně se nepodílí na žádném násilí, využívá k tomu někoho jiného;
- **fyzicky pasivní přímá agrese** – jedinec fyzicky zabraňuje oběti, aby dosáhla svých cílů, jedinec rozbíjí předměty, které jsou prostředkem k dosažení cíle;
- **fyzicky pasivní nepřímá agrese** – jedinec odmítá nabídnout pomoc nebo není ochotný splnit zadaný požadavek nebo určený úkol;
- **verbálně aktivní přímá agrese** – jedinec psychicky ubližuje oběti, patří sem například zesměšňování, urážení nebo ponižování pomocí slov;
- **verbálně aktivní nepřímá agrese** – jedinec psychicky ubližuje oběti, patří sem například dlouhodobé pomlouvání a posmívání se.

1.3.5 Podle dopadu a motivace

Martínková (2016) rozděluje agresi na benigní a maligní. **Benigní** agresi můžeme chápat jako impulzivní reakci na nepříjemnou situaci nebo událost. Jedná se o způsob reakce, při které nervový systém funguje zvýšeně u vyvolaného pocitu strachu. Tato reakce je obecně z morálního hlediska shovívavější a přijatelnější. Ve výsledku to znamená, že tato agrese slouží k obraně nebo přežití. **Maligní** agresi můžeme naopak chápat jako plánovanou a předem připravenou nebo promyšlenou. Jedná se o agresi, která způsobuje destrukci a utrpení. Tento způsob agrese je nepřijatelný, jelikož jeho příčina i spouštěč není v důsledku strachu nebo obavy o reálný život.

Benigní agrese slouží k adaptivním účelům, jako například k obraně, kterou mají lidé společnou se zvířaty. Tento způsob agrese je přirozený a biologicky podmíněný. Pomáhá jedinci přežít a chránit se například v reakci na ohrožení nebo na nespravedlnost. Slouží k ochraně jedince nebo skupiny před určitými hrozbami a považuje se za racionální reakci na vnější nebezpečí. Maligní agrese se popisuje jako krutá, destruktivní a biologicky nepodmíněná. Tento způsob agrese je výhradně lidský a to znamená, že je projevem hlubších psychologických nebo sociálních faktorů. U člověka jsou instinkty nahrazeny charakterem, který působením společenských faktorů nabývá špatné nebo nepřijatelné povahy. Může se projevovat touhou po určité moci nebo ničením k získání pocitu potěšení. Tento způsob rozdělení ukazuje na důležitý rozdíl mezi přirozenou obrannou agresí a patologickou destruktivní agresí (Fromm, 2019).

Agrese se také rozděluje na konstruktivní a destruktivní. **Konstruktivní** agrese je správné prosazování vlastních potřeb i hranic a napomáhá ke splnění cíle. Tento způsob agrese může vést k motivaci a soutěživosti. Jejím hlavním cílem je řešit problém a nehledat konflikt. **Destruktivní** agrese je vybíjení si zlosti na lidech v podobě násilí nebo ničení majetku. Tento způsob agrese způsobuje škodu a může se projevovat fyzicky i verbálně. Jejím hlavním cílem není cesta k řešení problému, ale vede ke konfliktu (Juul, 2022).

1.3.6 Podle stupně intenzity

Agresivní chování se může lišit nejen svou formou a zaměřením, ale také určitou intenzitou, jakou se projevuje. Rozdělení podle míry intenzity umožňuje lépe porozumět vývoji agresivního chování – od vnitřního prožívání zlosti až po otevřené fyzické útoky na osoby v okolním prostředí (Špaňhelová, 2007).

Agresi můžeme tedy rozčlenit podle určité intenzity na 4 stupně:

- **první stupeň agrese** – nemá viditelné vnější projevy – dítě se zlobí uvnitř sebe, zlost je pouze v myšlenkách dítěte, agrese není ukazována navenek, dítě je uzavřené a utíká do svého vnitřního světa;
- **druhý stupeň agrese** – má viditelné vnější projevy – agrese je spojena s hněvem a zlostí, dítě se zlobí a používá nadávky nebo výhružky, dítě se snaží slovně nebo pomocí hlasitého pláče dosáhnout svého cíle;
- **třetí stupeň agrese** – projevuje se destruktivním chováním – agrese je spojena se slovními výbuchy hněvu, které jsou doprovázeny fyzickými projevy, dítě ukazuje zlost boucháním dveřmi, rozbíjením předmětů nebo kopáním do věcí;
- **čtvrtý stupeň agrese** – projevuje se napadením jiné osoby – dítě se snaží pod vlivem zlosti dosáhnout svého cíle pomocí fyzického napadání osob ve svém okolí, míra intenzity se může pohybovat od mírnějšího stupně pomocí šťouchnutí, až po přímou silnou fyzickou agresi pomocí napadení (Špaňhelová, 2007).

2 AGRESIVNÍ CHOVÁNÍ U DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

2.1 Agresivní dítě

Juul (2022) ve své knize uvádí, že se dítě rodí na svět s velkým množstvím různých emocí, kterými vyjadřuje otevřeně a cíleně své pocity, aby rodičům ukázalo své základní potřeby a určilo si své hranice. **Emoční reakce dítěte** mají vždy určitý smysl, ale není vždy jednoduché je rozluštit a zároveň je pochopit. Dítě může své emoce integrovat a konstruktivně s nimi pracovat během komunikace s ostatními, jestliže sbírá zkušenosti ze svého nejbližšího okolí. Ve výsledku to znamená, že je dítě formováno chováním ze svého blízkého okolí, do kterého spadá rodina a vrstevníci. Mezi tyto základní emoce patří především – agrese, strach, touha, láska a sexualita. Emoce se stanou zralými, pokud je dítě bude projevovat ve vztahu s jinými lidmi. Stejně je to i s agresivními pocity, mezi které řadíme – hněv, vztek, frustraci, nenávist a podráždění.

Dítě se stává agresivním jedincem až postupem času. Přímo k agresivitě ho vedou způsoby jednání a chování, díky kterým získává pocit uspokojení a pocit úspěchu. Taková situace může nastat například, když sourozenec nebo kamarád vlastní nějakou určitou věc, kterou nechtějí dítěti půjčit. Z tohoto důvodu se může dítě začít chovat násilně, aby určitou věc získalo pro sebe. Dítě si zapamatuje určitý způsob chování a může ho nadále používat i při dalších situacích. Na vzniku agresivity se podílí převážně temperamentní dispozice – citlivost, impulzivita a vznětlivost. Se vznikem agresivity také souvisí nedostatky ve způsobu výchovy dítěte – citový chlad, malý zájem, nenávist, výbušnost a lhostejnost (Jedlička et al., 2018).

Agresivní dítě může být takový jedinec, který v rodině ztrácí pocit důležitosti pro své rodiče. V takovém případě dítě začne reagovat na tento stav pomocí agrese, aby na sebe upozornilo a získalo dostatek pozornosti. Dítě je velmi zranitelné a citlivé, všímá si v rodině i ve vztahu mezi rodiči, že něco nefunguje a začne cítit určitou vinu za způsobenou situaci. K takovému případu dochází, pokud probíhá mezi rodiči dlouhodobý konflikt a časté hádky nebo když rodiče neustále opravují a kritizují své dítě (Juul, 2022).

Hutyrová (2019) zmiňuje, že dítě předškolního věku neumí předvídat důsledky svého chování, protože nejsou u něho zcela vyvinuté prvky kontroly. To znamená, že jeho agresivní chování nemusí vyjadřovat potřebu ublížit někomu jinému. Dítě je agresivní, protože chce dosáhnout svého cíle a prostředkem toho je agrese.

Dítě předškolního věku záměrně neublíží ostatním za cílem ublížit, ale je to pro něho obranná reakce nebo snaha dosáhnout svého cíle. V předškolním věku není dítě ještě schopné předvídat jakýkoliv důsledek svého chování. Dítě nechce nikoho cíleně zranit, ale pouze prozkoumává, jestli tímto způsobem dosáhne své potřeby. Například pokud dítě stojí o čas a lásku svých rodičů, snaží se agresivním chováním na sebe upozornit. Dětskou agresivitu můžeme chápat jako cílené chování k rodičům nebo k ostatním vrstevníkům, které se vykazuje útočným jednáním (Špaňhelová, 2007). **Dětská agresivita** se projevuje jako obranná reakce nebo jako snaha dosáhnou cíle, kdy si dítě neuvědomuje důsledky svého chování. Nadměrné množství agrese vzniká u dětí předškolního věku převážně jako reakce na problém v rodině, kde je narušený zdravý vývoj dítěte (Martínková, 2016).

Průběžný **vývoj agresivity dítěte** má podle Hutýrové (2019) několik určitých specifických nepříznivých znaků:

- velmi brzký počátek agresivního chování dítěte v předškolním věku;
- projevy agresivního chování, které jsou velmi dobře viditelné;
- chování poukazující na nedostatečný rozvoj empatií;
- vystavení dítěte dlouhodobému násilí v rodině nebo skupině;
- nebezpečné formy poruchy chování;
- agresivní jednání vyskytující se v rodině nebo ve škole mezi vrstevníky.

2.2 Projevy agresivního chování

Svoboda (2014) uvádí ve své knize, že je velmi důležité znát jednotlivá určitá období vývoje dítěte z důvodu rozeznání spouštěče agresivního chování dítěte při různých konfliktních situacích. **Projevy agresivity** se vyskytují u dítěte již od samého narození. Během novorozeneckého a kojeneckého období se může u dítěte projevovat agresivita pomocí křiku nebo pláče. Dalším projevem může být také škubání a tahání, kdy dítě instinktivně chytá a drží různé předměty. U dítěte se neprojevuje chování, které by vědomě a záměrně ubližovalo ostatním. Dítě těmito způsoby pouze projevuje své základní a důležité potřeby, které musí rodiče správně a pravidelně uspokojovat.

Antier (2011) tvrdí, že v **období 1. – 2. roku dítěte** se vyskytují znaky agresivního chování nejvíce pomocí křiku a pláče. Intenzita určitého křiku a pláče vyjadřuje důležitost potřeby dítěte. Jestliže rodiče věnují dostatečnou pozornost svému dítěti, můžou zmírnit

následné agresivní projevy. Rodiče by měli s dítětem komunikovat a podporovat ho v objevování sebe samého, aby dítě postupně mírnilo své agresivní projevy. V tomto období také dochází u dítěte k negativismu a začíná se u něho často projevovat slovo ne. Rodiče mohou tyto zmíněné projevy odmítání chápat jako agresivní, ale je to pouze přirozená a nevyhnutelná část vývoje každého dítěte.

V průběhu období **2. – 3. roku dítěte** se může projevovat agresivní chování v podobě kousání nebo bouchání. Tento způsob chování nemá s násilím nic společného, i když je impulz vedený emocí, kterou nazýváme agrese. Tento způsob chování u dítěte je pouze příznakem frustrace, kterou dítě v této vývojové fázi zažívá každý den. Znamená to, že jde o vnitřní konflikt neboli boj, který u dítěte proniká na povrch (Juul, 2022).

Svoboda (2014) zmiňuje, že během **3. – 6. roku dítěte** vstupuje do jeho života hra a stále u něho přetrvává období vzdoru. Dítě je pomocí vnitřní agrese vedeno k soutěživosti při hrách s ostatními dětmi v mateřské škole a objevuje se u něho agrese převážně v souvislosti s hněvem a vztekem na určité situace. Antier (2011) je toho názoru, že v tomto období může u dítěte začít prvotní projevování doslovného agresivního chování. U dítěte se může takové chování projevovat například pomocí kopání, plivání, bušení pěstmi nebo ničení hraček. Jestliže rodiče na tento způsob chování reagují také násilně, dítě přizpůsobí své agresivní impulzy podle prostředí, ve kterém vyrůstá.

U dítěte se může objevovat agrese, která je normální pro **období vzdoru**, ale může se u něho vyskytnout i agrese, která se vyznačuje výbuchy vzteku na jakýkoliv podnět. Tento způsob agrese je zaměřený vůči ostatním dětem, věcem nebo i k samotnému dítěti. Agresivní chování se může projevovat například křičením, škrábáním, strkáním nebo rvaním. Zmíněné emoční výbuchy vyvolávají u ostatních dětí strach a úzkost. Agresivní chování se projevuje mnohem více častěji u chlapců než u dívek. Dítě předškolního věku, které se projevuje jako problémové, může zároveň vysílat náznaky jako prosbu o jakoukoliv pomoc od dospělého jedince. Mateřská škola by měla v takovém případě vyhledat určitou terapii a měla by dítě podporovat ve vzdělávacím procesu. Rodiče by také měli zároveň v takové situaci spolupracovat s učiteli a měli by se společně snažit o to, aby se dítě cítilo ve školním prostředí příjemně a bezpečně (Michalová, 2012).

Kenneth (2015) ve své knize uvádí, že agresivní chování se projevuje u každého jedince nejdříve výrazem v obličeji. Dalším projevem je gesto nebo síla hlasu, která naznačuje stupňující se agresi. Následně se vyznačuje verbálním projevem jako je například křik, nadávky nebo výhrůžky. Výsledným projevem může být poté i fyzický náznak agrese.

Buchtová & Čech (2015) ve svém výzkumu potvrzují předchozí sdělení, že se dětská agrese projevuje zejména **verbálně** pomocí hádky nebo slovní potyčky a **fyzicky** pomocí postrkováním nebo ničením věcí.

V mateřské škole se nejčastěji objevuje fyzická agrese, ke slovním útokům dochází jenom ve výjimečných případech. Fyzická agrese se objevuje většinou jako nemotivovaná agrese v takové situaci, kdy dítě udeří do jiného dítěte bez jakéhokoliv uvážení, i když nebylo vyprovokováno. U dětí se také často projevuje agrese, kdy bez žádného určitého důvodu poškodí nějakou věc, aniž by z toho měly jakýkoliv prospěch (Navrátil & Mattioli, 2011).

U dítěte nastává v určitém čase období vzdoru, které postupně ustane nebo přetrvá a doprovází dítě po celou dobu předškolního období. **Dětská vzdorovitost** se může projevovat zlostí, provokací, trucováním nebo odmítáním hračky a jídla. Ve výsledku to můžeme nazvat jako dětskou vzpouru, kdy se dítě samo sobě upře, u toho se vzteká, křičí a zlobí se na všechny kolem sebe (Solterová, 2016).

Erkert (2011) představuje, že každý jedinec reaguje odlišně a vnímá agresi rozdílně. Některé děti mohou na jakoukoliv drobnost reagovat pomocí fyzického násilí jako je například kopání, škrábání, bouchání. Jiné děti mohou reagovat agresivně jen pomocí vyjádření některého slova nebo ukázaní gesta, které je pro ně nepřijatelné a mohou se také následně přehnaně rozbrečet. Vágnerová a Lisá (2021) uvádějí, že se u dítěte v předškolním věku rozvíjí prosociální chování, které je důležité k tomu, aby dítě dokázalo zvládat a kontrolovat své agresivní tendence. Dítě se začíná učit regulovat své emoce a zvládat impulzivní reakce. V tomto věku se u dítěte projevuje více verbální agrese pomocí nadávek než přímo fyzická agrese pomocí násilí.

Agresivní chování se může projevovat k lidem nebo k zvířatům. Takový jedinec často zastrašuje a vyhrožuje ostatním kolem sebe. Jako zbraň využívá předměty, které mohou zranit ostatní. Agresivita se může projevovat verbálně i neverbálně pomocí bouřlivé reakce zlosti a hněvu, které jsou u dítěte běžným typem reakce na frustraci a stres. Agresivita může být také pasivní, která se projevuje ignorováním nebo odmítáním komunikace, záměrným zpomalováním práce a manipulativním chováním. Agresivní projevy jedince se postupem času stávají dominantním vzorcem jeho chování (Hutyrová, 2019).

2.3 Příčiny agresivního chování

Jakékoliv agresivní chování nevzniká bezdůvodně, ale má své určité příčiny a důvody. Hledání těchto příčin a důvodů agresivního chování znamená odpověď na otázku, jak danou situaci nejlépe vyřešit. Mezi nejčastější příčiny zvýšené agresivity u dětí bývá zařazován vliv rodinného prostředí, výchovných stylů, sociální skupiny, médií a technologií, psychického stavu a aktuální situace, fyzického onemocnění a postižení, dědičnosti a temperamentu.

2.3.1 Vliv rodinného prostředí

Rodinné prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, má velmi důležitý vliv na jeho vývoj. Rodiče představují pro dítě významnou autoritu a důležitý vzor, kterému se chtějí podobat. Dítě napodobuje chování svých vzorů a nejčastěji imituje takové chování, které na něho nejvíce emocionálně působí (Michalová, 2012). **Matka** představuje pro dítě zdroj bezpečí, péče a ochrany. **Otec** většinou představuje autoritu, stabilitu a podporu. Jestliže dítě nemá pozitivní rodičovský vzor, může působit agresivně a nepříjemně, také v některých případech nemusí respektovat určitá stanovená pravidla a může špatně navazovat vztahy s ostatními (Vágnerová & Lisá, 2021).

Vágnerová (2014) uvádí, že **rodiče** vychovávají a formují své dítě podle svých určitých představ. Dítě potom velmi brzo napodobuje vzorce chování svých rodičů, které vidí ve svém **rodinném prostředí**. Jakékoliv projevy chování rodičů se mohou později objevit v chování samotného dítěte, protože vnímá, jakým způsobem spolu rodiče mluví a jak se k sobě vzájemně chovají. Dítě si uvědomuje, jestli spolu jedná s láskou, úctou a respektem nebo jestli se k sobě chovají s opovržením a nevhodně. Chování rodičů se tedy ve výsledku odrazí zásadně v jednání dítěte. Jestliže dítě pociťuje v rodině určité odmítání ze strany rodičů, začne dlouhodobě citově strádat a začne to v něm vyvolávat pocit nejistoty. U takového dítěte se vyskytuje riziko rozvíjení násilného a bezohledného jednání i chování. Agresivní a nevhodné chování může být ovlivněno právě stylem výchovy rodičů, které tímto způsobem své dítě vychovávají. Ve výsledku můžeme říci, že se jedná o rodiny, kde převažuje zejména agresivní chování rodičů, nejsou zde nastavena jasně daná pravidla výchovy a členové rodiny nezvládají ovládání svých emocí při vypjatých a nepříjemných situacích. Dítě při sledování **rodinných vzorců** chování a jednání jeho rodičů nebude později schopné samo posuzovat a řídit své chování ve společnosti, ale bude napodobovat stejné vzorce získané z rodinného prostředí.

2.3.2 Vliv výchovných stylů

Výchovného působení se dítěti v předškolním věku dostává převážně ze strany rodičů. Výchova rodičů by měla dítě vést především k hodnotám lásky, slušnosti, úcty, respektu a přátelství. Výchova by měla směřovat zejména ke vztahu k sobě samému, ale i k okolní společnosti (Bakošová, 2008). **Způsob výchovy** v rodině ovlivňuje dítě už od samotného narození. Dítě si utváří osobnost podle toho, jakým způsobem na něho působí **výchovný vliv** rodiny. Každé dítě je vychováno v rodině odlišně a tím se stává jedinečné (Koucká, 2017). Výchova ovlivňuje dítě po psychické, fyzické i sociální stránce. Zvolení správného výchovného stylu je pro rodiče velmi těžkou a zároveň důležitou volbou. Způsob výchovy je důležitý z hlediska správného psychického vývoje jedince (Peterson, 2019).

Šimanovský (2015) řadí mezi chybné výchovné styly – permisivní a autoritářský, které mohou negativně ovlivňovat vývoj dítěte. **Permisivní** styl výchovy se vyznačuje tím, že rodiče jsou příliš moc starostliví a upřednostňují potřeby dítěte nad svými potřebami. V takové výchově je málo pevnosti, ale hodně vřelosti a ohleduplnosti vůči dítěti. Při přehnané péči nemá dítě dostatek prostoru k tomu, aby si mohlo vypěstovat dostatečně silnou vůli, protože na něho nikdo nevytváří obtížné nároky na vlastní rozhodnutí. Důsledkem toho je taková situace, že dítě není potom schopné vyvinout jakékoliv úsilí, které je potřebné a je netrpělivé, jestliže má překonat jakoukoliv překážku. Dítě také nezažívá žádná omezení a nezná žádná pravidla, z tohoto důvodu se u něj může vyskytovat problémové nebo agresivní chování. Dítě se snaží být mezi vrstevníky dominantní a snaží se manipulovat ostatní kolem sebe. **Autoritářský** styl výchovy se vyznačuje tím, že rodiče kladou příliš vysoké nároky a požadavky na své dítě. Rodiče potřebují mít věci pod kontrolou a přebírají na sebe veškerou odpovědnost. Také se strachují, že jejich dítě neobstojí v těžkém životě a chtějí ho na tento život důsledně připravit. Rodiče k dítěti většinou přistupují bez respektu k jeho vlastním potřebám. Dítě má příliš moc omezení bez jakékoliv možnosti volby a je odměňováno za poslušnost nebo naopak trestáno za chyby. V důsledku této výchovy dítě reaguje vzdorem, odporem a hněvem. Takové dítě se může cítit méněcenně a jeho sebevědomí je na velmi nízké úrovni. Často se potom u takového dítěte vyskytuje agresivní nebo problémové chování a odmítání plnit jakékoliv povinnosti.

Dalším špatným příkladem výchovy je prostředí, kde rodiče ukazují dítěti, že pomocí agresivity může dosáhnout svého cíle. Tento způsob chování se objevuje u dítěte ve věku od tří let, kdy se v tomto období začíná chovat přirozeně agresivně a prokazuje své vlastní já. Dítě pomocí vzteku vyžaduje pozornost nebo různé výhody. Pokud rodič ustupuje, tak

ukazuje dítěti, že takové chování schvaluje, aby dítě dosáhlo svého a následně takové chování opakuje. Komunikace mezi dítětem a rodičem je velmi důležitá, protože dospělý jedinec by měl určovat jasné a pevné hranice (Martínek, 2015).

Společnost nejčastěji poukazuje na to, že dítě získává agresivní chování převážně od otce, ale viníkem může být i **skrytě agresivní matka**, která dítě vychovává v nevhodném domácím prostředí. Taková matka na veřejnosti před cizími lidmi dítě brání, obhajuje ho a odmítá veškeré tresty na svém dítěti. Matka ve skutečnosti dítě netrestá, ale přenechává tresty na **dominantním otci**, který je vykonává. Určité chyby a prohřešky dítěte sděluje otci a následně s pocitem uspokojení sleduje, jak otec trestá jejich dítě. V takové situaci si dítě uvědomuje, že ho matka dostává do velmi nejisté situace, kdy neví přesně za co a jakým způsobem bude potrestáno. Dítě se stává bezmocným a nemůže se žádným způsobem bránit proti svému otci, který je silnější a větší. Matka se tak zbavuje odpovědnosti a tresty přenechává pouze na otci. Dítě v takovém případě vnímá matku jako zrádkyni a ztrácí v ní postupně důvěru. Ve školním prostředí se takové dítě chová vznětlivě nebo podrážděně a jakékoliv vzniklé potenciální nebezpečí vyvolává v dítěti výbuch vzteku nebo agrese (Martínek, 2015). Matka svým chováním popírá přirozenost chránit své dítě, které nemá nikoho, kdo by ho před okolním světem chránil. Pro dítě se stává jeho okolí nebezpečné a pokud se cítí v ohrožení, začne reagovat agresivním chováním (Kropíková, 2015).

2.3.3 Vliv sociální skupiny

Podle Vágnerové (2014) způsob chování dítěte ovlivňují hodnoty a normy **sociální skupiny**, do které je dítě zařazeno nebo kam by chtělo patřit. Určité **hodnoty a normy** nejsou jednotné pro všechny sociální skupiny, ale liší se zejména tím, jakým způsobem přistupují k agresivnímu jednání a používání agrese vůči ostatním. Některé skupiny mají tolerantní postoj vzhledem k tomu, co považují a nepovažují za agresi. Jestliže se ale pravidla některé sociální skupiny odlišují od **pravidel**, která jsou nastavená v morální společnosti, tak to znamená, že taková skupina bude vyvíjet určitý tlak na své členy, aby přijmuli jejich vnitřní postoje a řídili své chování podle jejich zásad. V takovém případě se jedná o převládání hodnot a norem sociální skupiny nad obecnými stanovenými hodnotami a normami společnosti a může tak dojít ke schválení agresivního postoje k okolní společnosti. Skupiny, které podporují a schvalují agresivní chování svých členů, přitahují právě takové jedince, kteří mají kladný a otevřený vztah k agresi. Ovlivnění jedince závisí na normách a hodnotách určité skupiny a na situaci, ve které se jedinec nachází.

Dítě předškolního věku se nejdříve setkává se sociální skupinou ve školním prostředí, a to jsou **vrstevníci** v mateřské škole. V takovém prostředí se také setkává s novou dospělou autoritou, kterou je učitelka. Jestliže v mateřské škole učitelka uděluje nespravedlivé tresty a přehlíží agresivitu, dítě si může osvojit negativní vzorce chování přímo od samotné učitelky. V mateřské škole je dítě mezi svými vrstevníky, které spojuje stejný nebo podobný věk, postoje a názory. Tato **vrstevnická skupina** významně ovlivňuje rozvoj osobnosti každého dítěte. Vrstevníci se učí od sebe navzájem sociálním normám a hodnotám. Jestliže je ve skupině vrstevníků tolerováno agresivní chování, může to u dítěte vyvolávat znaky agresivity (Michalová, 2012).

2.3.4 Vliv médií a technologií

Martínek (2015) tvrdí, že dítě v předškolním věku není schopné rozeznávat realitu od vymyšlené představy, kterou může vidět například v televizi nebo při hraní počítačových her. Časté **sledování násilných pořadů** nebo **hraní násilnických her** může u dítěte upevňovat myšlenku, že je násilí normální a běžné. Dítě může v televizi vidět, že pomocí agrese je možné vyřešit některé problémy a z tohoto důvodu může přenést svou představu do reálného světa. Tento způsob chování se může potom objevit u dítěte v mateřské škole, kdy si představuje, co by udělal jeho oblíbený hrdina, který řeší situaci násilně. Dítě může tento podobný způsob projevoval při řešení nějakého problému s dalším dítětem.

Hraní počítačových her, které obsahují velkou míru násilí vedou ke zvyšování agresivity, ale mohou zároveň umožňovat uvolnění od napětí a snižovat agresivitu. Hraní agresivních her může vést k napodobování agresivních vzorců, ale naopak může také napomáhat k uvolnění stresu a agresivity bezpečným způsobem. Takové hry mají pro děti zejména uvolňující a pozitivní efekt. Podle výzkumu hraní násilnických her vede ale převážně k podpoře agresivního chování (Janatová, 2009).

Coyne et al. (2017) uvádí, že sledování akčních filmů zvyšuje u dětí agresivitu a oblíbenost různých her se zbraněmi. Děti se snaží ztotožnit se superhrdinou a učí se od něho agresivního chování ve smyslu pro dobrou i špatnou věc. Superhrdinové neovlivňují u dětí pouze agresivní chování, ale vyvolávají v nich tendenci bránit oběti násilí. Podle výzkumu časté sledování násilnických filmů, zvyšuje nárůst fyzické agrese dětí.

2.3.5 Vliv psychického stavu a aktuální situace

Další příčinou agresivního chování může být **psychická nepohoda** dítěte. Například se může jednat o **stres**, **napětí** nebo **úzkost**. Dítě většinou neví, jak má reagovat v takovém případě a jako obranu zvolí následný útok na specifickou situaci. Dítě může před silnějšími jedinci utíkat nebo se jim vyhýbat a slabší jedince může fyzicky nebo slovně napadat. Takové dítě má problém si najít kamarády, vynucuje si pozornost a touží po určitém uznání (Martínek, 2015).

Jestliže člověk pociťuje silnou **nespokojenost**, může se u něho objevit agresivní jednání. Může se jednat o ponížení osoby, pocit ohrožení, nespravedlnost, pocit prázdnoty nebo neznámou situaci mezi neznámými lidmi. Například děti, které jsou unavené a vystresované mají nízkou schopnost ovládat své emoce. Pokud se dítě cítí ohroženě nebo samo sebou nejisté, může také reagovat agresivně ve smyslu obrany (Juul, 2022).

Vágnerová (2014) uvádí, že způsob chování také převážně závisí na tom, jak se v určité situaci cítí samotný jedinec a jak moc je pro něho určitá situace zátěžová. Vyvolaný stres a frustrace působí na jedince a přináší sebou psychické projevy podle nepříjemnosti situace. U dítěte předškolního věku může být stres vyvolaný například nevhodným rodinným prostředím. Dítě v takovém případě přichází do kolektivu mezi vrstevníky ve stavu stresu nebo frustrace a jeho reakce může být podrážděná nebo agresivní na okolní projevy. Také se může jednat o takový případ, kdy dítě cítí kolem sebe ohrožení svého sociálního prostoru nebo když jsou nedostatečně uspokojené jeho sociální potřeby.

2.3.6 Vliv fyzického onemocnění a postižení

Martínek (2015) tvrdí, že další možnou příčinou agresivního chování může být **organické poškození mozku**. K poškození může dojít v jakémkoliv vývojovém období dítěte například v důsledku užívání léků matky během těhotenství nebo při samotném porodu nebo následně po narození během horečnatých onemocnění dítěte. Vágnerová (2014) zmiňuje, že zvýšená agresivita se také objevuje u dětí, které mají **nádorové onemocnění mozku** nebo utrpěli těžký **úraz hlavy** během dětství. Větší část úrazů se zcela vyléčí, ale v některých případech může být poškození velmi rozsáhlé a závažné, kdy jedinec zůstane těžce poznamenán a má trvalé následky. Obvykle je velkým následkem změna emočního prožívání. U takového jedince se objevuje zvýšená citlivost, precitlivělost, podrážděnost, impulzivita i agresivita na běžné situace nebo na stavy deprese a úzkosti.

Agrese u dítěte s fyzickým onemocněním nebo postižením je převážně projevem frustrace nebo špatné schopnosti komunikovat, zvládat emoce nebo vykonávat určitou činnost. V tomto případě je velmi důležité pomáhat dítěti vyjadřovat emoce jiným způsobem, než je pomocí agrese a učit ho správně zvládat stres i frustraci (Hutyrová, 2019).

2.3.7 Vliv dědičnosti

Samotná **dědičnost** zvyšuje pravděpodobnost výskytu agrese v projevu dítěte. Největší sklony k agresivnímu chování mají jedinci, kteří si prochází složitým vývojem osobnosti. Děti, které mají sklony k agresi, jsou mnohem více citlivé na interakci s agresivními vrstevníky a přejímají násilné chování od svých kamarádů. V mateřských školách interakce takových dětí s agresivními vrstevníky vede ke zvýšenému agresivnímu chování. Větší náchylnost u dětí k přejímání agresivních vzorců chování může být geneticky zprostředkována **endogenními sklony** stejně jako špatné řízení emocí, specifické sociální kognitivní procesy a poruchy chování (Weyns et al., 2019).

Vágnerová (2014) popisuje, že **získané geny**, které mají vliv na zvýšenou agresivitu, souvisí s produkcí serotoninu a dopaminu. Určitá hladina dopaminu ovlivňuje povzbuzení člověka i jeho potřebu zajímavých zážitků. **Dopamin** tedy můžeme vnímat jako aktivizační činitel agrese. **Serotonin** je zase naopak důležitá látka, která ovlivňuje emoční prožívání a tlumí sklon k vykonání samotné agrese. Dědičnost může u dítěte vést například k impulzivitě, vznětlivosti, přecitlivělosti nebo to může mít vliv na jeho reagování v konkrétních situacích.

2.3.8 Vliv temperamentu

Temperament hraje důležitou roli v tom, jak dítě reaguje na určité podněty a situace, které vedou k agresivnímu chování. Některé děti mají větší sklon k impulzivitě a intenzivním reakcím, a to zvyšuje agresivnější projevy (Hutyrová, 2019).

Temperament velmi ovlivňuje jedince k agresivnímu chování. Stabilita a způsob, jak jedinec reaguje v určitých situacích je základní charakteristikou temperamentu. Především je vázaný na reaktivitu centrální nervové soustavy a to znamená, že souhrn **rysů osobnosti** je do určité míry vrozený a během života se nemění. Projevy agresivního chování tedy souvisí s druhem temperamentu. Děti, které mají dispozice k bouřlivým reakcím budou častěji reagovat agresivně. Děti, které jsou nestabilní, uzavřené a úzkostné, zase naopak projeví nepřímou nebo pasivní agresi (Vágnerová & Lisá, 2021).

3 MOŽNOSTI ŘEŠENÍ AGRESIVNÍHO CHOVÁNÍ U DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

3.1 Agresivita v rodinném prostředí

Hutyrová (2019) uvádí základní klíčové **faktory podporující agresivitu dětí**, které zároveň ukazují na určitou charakteristiku rodiny dítěte a na určité rodinné prostředí. Sklony ke zvýšenému projevu agresivity, se vyskytují nejčastěji u dětí, které jsou charakteristické následujícími znaky:

- mužské pohlaví jedince;
- vysoká závislost na ostatních kolem sebe;
- brzká a opakovaná traumatizace tělesného nebo psychického charakteru;
- snížené sociální kompetence v oblasti verbálních dovedností;
- emoční nezralost a nízká frustrační tolerance;
- snížené sebehodnocení způsobené odmítáním v rodině.

Agresivní chování pochází nejčastěji z **rodinného prostředí**, ve kterém chybí vzájemná komunikace a dostatečné množství autority. Rodiče v takovém prostředí kladou na dítě příliš velké nároky, vládnou, manipulují a trestají. Dítě následně takový způsob chování napodobuje a používá vzorce chování z rodiny. Řešení je možné v takovém případě, jestliže rodiče budou v souladu **pozitivního přístupu** k dítěti. Během takového přístupu může mezi nimi nastat vzájemná důvěra, respekt a spolupráce. Rodiče by tedy měli trávit spoustu volného času se svým dítětem, naslouchat mu, povídat si s ním, číst mu knihy a vytvářet pro něho zábavné aktivity. Rodiče můžou stejně jako učitelé využívat k řešení agresivního chování různé hry (Orieščíková, 2020). V rodině je také důležité, aby rodič nesrovnával své dítě s jinými dětmi, nekritizoval jeho chování a nezdůrazňoval zbytečně jeho způsobené chyby. Rodič by měl sledovat, co převážně stojí za agresivním chování dítěte, protože často dítě vyžaduje pouze pozornost dospělého (Michalová, 2012).

V rodině je velmi důležité nabídnout dítěti určitý způsob uvolnění, aby mělo možnost k vybití své veškeré energie. Také je zásadní, aby se odstranily všechny podněty, které způsobují frustraci a stres. Dalším možným způsobem je nacvičování vzorců chování, které jsou vhodné a společensky přijatelné. Následnou možností je také rozvíjení komunikačních dovedností ve vztahu k ostatním dětem i dospělým (Martínek, 2015). Dítě také potřebuje v

rodině pocit určitého uspokojení, aby od rodičů cítilo náklonnost a lásku. Během vývoje si dítě prochází několika důležitými procesy, při kterých se učí a mělo by se mu dostávat určitého přijetí, aby od sebe dokázalo rozeznávat a integrovat pocity jako jsou smutek a vztek. Z tohoto důvodu je důležité rozvíjení sociálních dovedností, aby dítě vědělo, jak pracovat se svými pocity vzhledem k ostatním. Jestliže dítě získá včasnou podporu a porozumění, mnohem snadněji se naučí pojmenovat své emoce (Juul, 2022).

Martínek (2015) považuje agresi převážně jako projev frustrace, nejistoty a nevyřešených emocí a pocitů. Z tohoto důvodu zmiňuje několik zásadních klíčových doporučení, které jsou důležité v rodině pro snížení agrese:

- **otevřená komunikace** – Rodiče by měli dětem ukazovat, jak správně mluvit o svých pocitech a potřebách. V rodině je důležitá otevřená a upřímná komunikace, protože agrese se u dětí objevuje většinou jako důsledek nevyjádřených emocí.
- **emoční podpora a bezpečí** – Rodiče by měli vytvářet pro děti bezpečné a respektované prostředí, kde mohou vyjadřovat své pocity a potřeby bez jakéhokoliv strachu z kritiky nebo trestu.
- **spravedlivá pravidla** – V rodině by měli být jasně stanovená pravidla, která jsou potřeba vysvětlit dětem pro jejich pochopení. Děti mají potom větší jistotu z různých očekávání, která zamezí vzniku agresivního chování.
- **výchova k odpovědnosti** – Rodiče by měli dítě vést k odpovědnosti za své chování. Děti budou potom lépe rozlišovat správné a špatné chování.
- **zvládání konfliktů** – Rodiče by měli reagovat na agresivní chování dítěte, které by se mělo začít řešit co nejdříve. Důležité je uvědomit si příčiny agrese a hledat způsoby ke zmírnění tohoto chování.
- **rozvíjení emocí** – Rodiče by měli dětem pomáhat, jak rozpoznávat a vyjadřovat své emoce, aby je nepotlačovali a nepřetvářeli do agresivního chování.
- **vztah mezi rodiči** – V rodině by se měl udržovat mezi rodiči zdravý a respektující vzájemný vztah. Konflikty mohou být pro děti stresující a může se u nich z toho důvodu začít projevovat agresivní chování.

Důležité je také zmínit, že děti kopírují své rodiče a to znamená, že napodobují zároveň vnitřní i vnější chování svých rodičů. Ve většině případech napodobují jenom jednoho z rodičů, je to vždy podle toho, jak se k sobě rodiče chovají. **Kooperace rodičů**

nastává hned po narození dítěte a není založena na vědomém rozhodnutí dítěte. Sourozenci se stejnými rodiči kooperují většinou odlišně. Rodina, která se vyznačuje častými výbuchy hněvu a násilí, povede jedno dítě k tomu, že si osvojí destruktivní agresivní chování. Další dítě se bude chovat stejně agresivně, ale namíří agresi proti sobě. Ve výsledku můžeme tedy říci, že agrese vede děti k ničení kolem sebe nebo k ničení sebe samých. V takovém případě je důležité, aby si rodiče včas uvědomili své nevhodné chování a otevřeně komunikovali s dětmi o svých chybách, které by se měli snažit postupně zlepšovat (Spytska, 2023).

Juul (2022) ve své knize uvádí, že jestliže se v rodině narodí další dítě, pociťuje prvorozené dítě určitou ztrátu. Takové dítě neztrácí lásku svých rodičů, ale jejich čas, protože pozornost i péče se dělí mezi obě děti. Mezi sourozenci může z toho důvodu nastat období častých hádek a bojů. Chlapci projevují agresi spíše fyzicky a dívky projevují agresi spíše verbálně. **Sourozenecké boje a hádky** nepředstavují nenávist, ale jde pouze o stanovení určité hierarchie mezi nimi. Důležitost role hraje pohlaví a věkový rozdíl mezi dětmi. V každé rodině vznikají tyto zmíněné boje odlišným způsobem. Tento způsob agrese a násilí se vyznačuje soutěživostí a projevem lásky, který sourozencům napomáhá vyvinout si celoživotní důvěrný vztah, vzájemnou loajalitu a vřelost. Další podobě agrese mezi sourozenci se často říká **sourozenecká rivalita** a je převážně odrazem boje o moc, který probíhá mezi rodiči. Děti v takovém případě nastavují vždy zrcadlo svým rodičům. Problémy mezi sourozenci mohou rodiče řešit několika způsoby. Rodiče by neměli porovnávat děti mezi sebou, ale měli by jim naopak stanovit společná pravidla i důsledky, učit je společnému řešení konfliktů, podporovat mezi nimi spolupráci a také především dávat každému dítěti dostatečnou individuální pozornost.

3.2 Agresivita v prostředí mateřské školy

Chování dítěte v mateřské škole je převážně odrazem výchovy, které dítě získalo v rodinném prostředí. Jestliže je dítě v mateřské škole agresivní, naznačuje svým chováním většinou signály o pomoc. Mateřská škola by měla hledat vhodné řešení celkové situace. Prvním krokem by mělo být **navázání kontaktu** s rodiči a **spolupracování** s nimi na určitém problému dítěte. Druhým krokem by mělo být odhalení situace, která je spouštěčem agresivního chování u dítěte, na které můžeme přijít například pomocí pozorování. Učitel by měl také často vytvářet různé hry, které se snaží zabránit projevům agresivity nebo se snaží zmírnit agresivní chování. Takové hry, které snižují agresivitu, mohou následně utvářet

bezpečné prostředí ve třídě, zlepšovat vztahy mezi dětmi, předcházet problémovému chování a rozvíjet emoční inteligenci (Michalová, 2012).

Podle Hutyrové (2019) je velmi důležité usilovat o vyloučení nebo zmírnění vlivu jednotlivých nepříznivých faktorů a přerušení vzájemného působení vůči agresivitě. Učitel by měl pracovat s dítětem na **intervenci** už při prvních příznacích agresivity. Při projevu verbální agrese je zásadní zklidnění situace a snaha pedagoga převést ji do neutrální roviny, aby se nezvyšovalo napětí. Jestliže bude docházet k opakovanému útoku, učitel by měl komentovat situaci pro ostatní děti ve třídě a měl by při projevech fyzické agrese ochránit sebe i ostatní děti ve třídě před útokem agresora. Důležité je, aby učitel jednal klidně i rozhodně, a zároveň poskytoval dítěti jasné hranice. Takový přístup napomáhá **prevenci** dalších agresivních výbuchů a podporuje bezpečné prostředí ve třídě.

V mateřských školách dochází u dětí stále častěji k projevům zlosti a agresivity. Tyto projevy u dětí nevznikají bezdůvodně, ale můžeme předpokládat, že nejčastější příčinou je právě to, že se děti cítí omezované, a proto se chovají více bouřlivě. Dalším důvodem může být také situace, že společnost toleruje agresivnější a hrubější chování. Učitelé v mateřské škole by neměli omlouvat agresivní chování dítěte jeho věkem, ale měli by ho usměrnit a poučit v brzkém věku, aby předešli nevhodnému chování v pozdějších letech. Důležité je, aby dítě neslo důsledky za své nevhodné chování, aby ho chápalo jako nepřijatelné a bylo schopné si vytvořit takové důsledky, které ho odradí od nevhodného chování. Učitelé ale také nesmí zapomenout na skutečnost, že se dítě může snažit pouze na sebe upozornit kvůli nedostatku pozornosti. V takovém případě je nutné věnovat dítěti dostatek pozornosti a nepřehlížet jeho způsobené celkové chování (Pudney & Whitehouse, 2014).

V mateřské škole se můžeme setkat s dětmi, které si v tomto prostředí vybíjejí bolest, kterou utrpěli v domácím prostředí. Dnes se ale setkáváme i s takovými případy, kdy si děti odnášejí frustraci z prostředí mateřské školy a vybíjejí ji naopak doma. Frustrace, agrese i bouřlivé výbuchy, by měli učitelé vnímat jako zpětnou vazbu, kterou jim děti poskytují ze značného utrpení, které prožívají v rodinném prostředí. Učitelé by tedy měli vytvářet cílené, **preventivní a intervenční strategie**, které budou podporovat pozitivní chování a emoční regulaci. Mezi takové preventivní a intervenční opatření patří například učení dětí, jak zvládat hněv, budování dobrých vztahů, vytváření bezpečného prostředí (Kenneth, 2015).

Hutyrová (2019) uvádí pro učitele **doporučení pro práci s dětmi** projevující agresivní a problémové chování, které je charakteristické následujícími body:

- pozitivní, předvídatelný a trpělivý přístup pedagoga;
- jednoznačné a srozumitelné instrukce i pokyny;
- mírné tresty, zachování klidu a naslouchání problémům;
- respektování stylů učení a častá zpětná vazba.

Čapek (2014) tvrdí, že agresivní chování v prostředí školy můžeme tlumit užíváním velkého množství pochval, zaměstnáním atraktivními činnostmi, učením sociálním dovednostem, povzbuzováním, empatií a napomáháním ve vybudování osobní perspektivy.

V prostředí mateřské školy je důležité **přístupovat** k dětem **klidným způsobem**. Jestliže chceme řešit problémovou situaci, je důležité počkat, až se děti uklidní. Jakmile se děti uklidní, je velmi zásadní nedávat dětem mravní ponaučení a neměli bychom nikomu přisuzovat nespravedlivou vinu, aby to v dětech nevyvolalo výčitky svědomí. Učitel by měl dětem naslouchat, vnímat pocity a měl by se snažit pochopit, proč se chovají agresivně (Erkert, 2011). Vědomé naslouchání a vnímání pocitů je důležitou součástí efektivní komunikace. Zároveň je také součástí empatické reakce, která se skládá z vědomého naslouchání, pojmenování pocitů a podpory druhého (Kopřiva, 2008).

Plummer (2019) doporučuje učitelům následující **postup pro zvládání dětské agresivity**, který je charakteristický těmito znaky:

- zamezit dítěti v ubližování ostatním kolem sebe;
- snažit se dítě usměrňovat a předcházet situacím, které vedou k agresivitě;
- nabídnout dítěti pomoc pro zvládnutí konfliktní situace;
- nevyčleňovat dítě z kolektivu;
- zařadit do programu hry na usměrňování agresivity.

Černý & Grofová (2017) zmiňují, že správně **stanovená pravidla** snižují výskyt problémů mezi dětmi a umožňují jim svobodu. Jestliže děti znají ve vztahu ke svému okolí hranice svého chování, naskytuje se jim prostor, kde mohou realizovat své určité nápady. V mateřské škole jsou pravidla důležitá z důvodu fungování kolektivu, které jim určují hranice, vytvářejí oporu a pomáhají jim důvěřovat ostatním kolem sebe. Pravidla by měla být srozumitelná a smysluplná pro všechny děti, aby pro ně bylo jejich dodržování snazší. Díky tomu se děti cítí více bezpečně a mají větší jistotu v tom, co se od nich očekává. Jasně nastavená pravidla podporují rozvoj odpovědnosti a vzájemného respektu v kolektivu.

Jestliže se dítě vyznačuje znaky agresivního chování, je pro učitele velmi důležité navázání vztahu s rodiči. Vztah mezi rodiči a mateřskou školou může přispívat k jejich vztahu například tím, že mateřská škola pořádá různé akce, které podporují jejich vzájemný vztah (Šimanovský, 2015). Může se také jednat o preventivní sezení s rodiči, kde může učitel rodičům sdělit problémy dítěte. Učitel také může uskutečnit společnou třídní schůzku s více rodiči, kde se budou řešit vzniklé problémy u některých dětí (Sutterby, 2017).

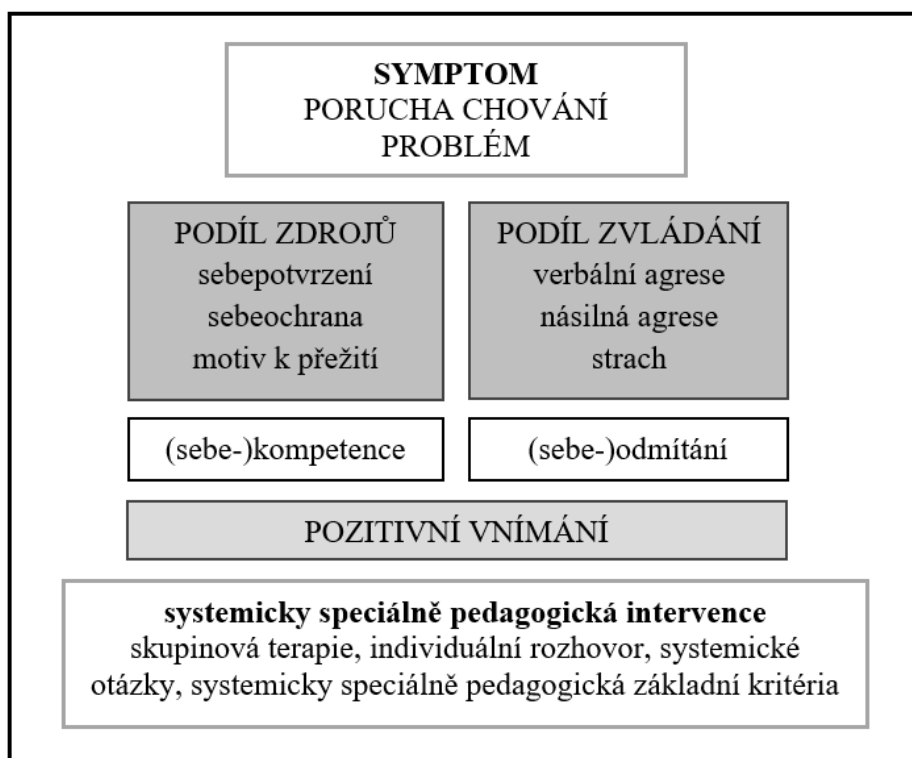
Kvalitní **spolupráce** mezi učitelem a rodičem představuje klíčový prvek pro efektivní výchovně-vzdělávací proces. Učitel by měl rodičům nabízet prostor ke spolupráci, komunikovat s nimi otevřeně a s respektem, předávat jim důležité informace srozumitelným a přijatelným způsobem a zároveň být otevřený jejich zpětné vazbě. Efektivní spolupráce přináší spoustu výhod, především pro samotné dítě, kterému se dostává podpory zároveň ze strany školy i rodiny (Čapek, 2014).

Pohnětalová (2015) upozorňuje na to, že během **kommunikace** mezi učitelem a rodičem můžou vznikat určité bariéry. Tyto překážky často souvisejí s rozdílným systémem hodnot rodiny, který každé dítě v rámci svého rodinného prostředí přirozeně přijímá a následně ho ovlivňuje během jeho rozhodování. Pro učitele i rodiče je velmi důležité, i přes všechny překážky, pravidelně komunikovat, řešit problémy a podporovat dítě.

3.3 Pedagogické strategie pro zvládání agresivity dětí

Hergenhan (2017) ve své knize představuje důležitý **systemicky speciálně pedagogický model symptomů**, který umožňuje různé použití v pedagogice a zdůrazňuje několik klíčových principů, které mění způsob, jakým nahlížíme na dítě a jeho problémy. Tento model se nezaměřuje pouze na samotného jedince, ale bere v úvahu i jeho prostředí, do kterého spadá rodina, škola a vrstevníci.

Agresivita u dětí je symptomem hlubších problémů a z tohoto důvodu je důležité hledat a řešit příčiny, které směřují k problémovému neboli agresivnímu chování. Symptomy a základní kritéria modelu jsou důležité pro systemickou speciální pedagogiku, která využívá **systemické metody**. Tyto metody se zaměřují na vztahy, souvislosti i vzorce a vycházejí z myšlenky, že chování jedince je ovlivněné rodinou, školou, prostředím a prací. Mezi základní kritéria systemické speciální pedagogiky patří osobní účast, pozitivní vnímání symptomu, návrh řešení ze strany dítěte, zabudování vztahové soustavy dítěte, výslovná identifikace schopností a respektování dítěte (Hergenhan, 2017).

Obrázek 1 Systemicky speciálně pedagogický model symptomů

(zdroj: vlastní)

Tento model se rozděluje na dvě důležité hlavní části, kterými jsou **podíl zdrojů a podíl zvládání**. Do podílu zdrojů je zařazeno sebepotvrzení, sebeochrana a motiv k přežití. Do podílu zvládání je zařazena verbální agrese, násilná agrese a strach. Podíl zdrojů spadá do (sebe-)kompetence a podíl zvládání spadá zase naopak do (sebe-)odmítání. Také je zde oddíl s názvem **pozitivní vnímání**, které ve spojení s podílem zdrojů a podílem zvládání, připravují cestu k intervenci problémového chování. Mezi systematicky speciálně pedagogické intervence se řadí skupinová terapie, individuální rozhovor, systematické otázky a systematicky speciálně pedagogická základní kritéria. Cílem těchto intervencí je podpořit dítě v porozumění vlastním emocím i chování a naučit ho hledat vhodnější způsoby reakce. Důležitou roli hraje také utváření důvěry mezi učitelem a dítětem, která je základem pro efektivní práci s problémovým nebo agresivním chováním. Brzká intervence může zlepšit sociální adaptaci dítěte i jeho začlenění do kolektivu (Hergenhahn, 2017).

Sperry (2016) ve své knize uvádí **metodu FLIP IT**, kterou tvoří čtyři základní kroky:

- **první krok: pocity** – učitel by měl mluvit s dítětem o jeho pocitech a společně by je měli pojmenovat, aby dítě mohlo určit z čeho vychází jeho chování;

- **druhý krok: hranice** – učitel by měl pozitivním způsobem připomenout dítěti hranice a způsob chování, které od něho očekáváme, aby to dítěti přineslo pocit stability, bezpečí a jistoty;
- **třetí krok: dotazování** – učitel by měl povzbudit dítě, aby přemýšlelo nad tím, jakým způsobem má vyřešit problém, učitel by měl také klást otázky, které podpoří schopnost řešit problémy a zdravě zvládat situace;
- **čtvrtý krok: nápověda** – učitel by měl dítěti nabízet různé podněty a návrhy, které dítě povedou k budování dovedností k řešení problémů.

Metoda FLIP IT pomáhá dětem poznávat vlastní pocity, učí je seberegulaci a snižuje výskyt problematického i agresivního chování. Zároveň také napomáhá dětem rozvíjet jejich emoční regulaci a sociální dovednosti. Tento způsob metody v sobě spojuje otevřené postupy a je lehce použitelný v problematických situacích. Učitel s ním může pracovat každý den v různých problémových situacích s jedním nebo s více dětmi (Sperry, 2016).

Nelson et al. (2012) popisují různé metody kognitivně-behaviorálních přístupů zaměřené na zvládání hněvu u dětí. Nejdříve zmiňují kognitivní restrukturalizaci, která pomáhá dětem identifikovat a přehodnocovat negativní myšlenky vedoucí k hněvu, které mění jejich reakce na stresové situace. Následně uvádějí důležitou schopnost rozpoznat spouštěče hněvu, která dětem umožňuje lépe kontrolovat své reakce. Součástí intervence je i rozvoj sebekontroly prostřednictvím relaxačních metod a myšlenkových cvičení, která podporují klidnější a promyšlenější reakce na frustrace. Behaviorální intervence, jako jsou odměny za pozitivní chování a postupné zvyšování náročnosti cvičení, pomáhají dětem zaměřit se na vhodné způsoby reagování na hněv.

Ho et al. (2010) se také zaměřují na kognitivně-behaviorální přístupy, které slouží k zvládání hněvu u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a zároveň popisují několik klíčových metod, které pomáhají dětem regulovat jejich emoce. Mezi hlavní metody patří podle nich kognitivní restrukturalizace, která umožňuje dětem identifikovat a měnit negativní myšlenky vedoucí k hněvu, a následně modifikovat jejich emocionální reakce. Také se zaměřují na relaxační cvičení, jako je hluboké dýchání nebo progresivní svalová relaxace, které pomáhají dětem k uklidnění a ke snížení fyzických příznaků stresu. Další metodou je behaviorální intervence, která zahrnuje odměny za pozitivní chování a modelování vhodných reakcí na frustraci. Přístupy zároveň využívají metody sociálního učení, kde děti pozorují a učí se alternativní způsoby řešení problémových situací. Také se

zaměřují na zapojení rodičů a školního prostředí, které podporují používání těchto technik v každodenním životě. Tyto metody společně vedou k lepšímu zvládnání hněvu, ke zlepšení chování a k rozvoji sociálních dovedností u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.

3.4 Hra jako pedagogický nástroj ke snižování agresivity dětí

Opravilová (2016) definuje hru jako nepostradatelnou činnost v předškolním období, která je velmi důležitou součástí pro úspěšnou socializaci a rozvoj dítěte. Hra podporuje u dítěte kognitivní a sociální činnosti, zároveň pomocí hry mohou učitelé mnohem lépe porozumět potřebám dítěte a mohou lépe přizpůsobit jejich vzdělávací metody.

Důležitým základem pro **interakční hry a cvičení** jsou cíle učení, které mají dětem pomoci při snižování agresivního chování. V mateřské škole mezi tyto základní cíle patří:

- uvědomit si a vyjádřit agresivní pocit;
- rozeznat podněty zlosti a agresivního chování;
- porozumět lépe sobě i ostatním;
- odbourávat a ovládat zlost i agresivitu;
- poklidně řešit konflikty;
- navazovat neagresivní vztahy;
- posílit vlastní já a pocit hodnoty (Michalová, 2012).

Samotná hra ale nevyřeší příčinu toho, proč je dítě agresivní. Hra pouze umožňuje vytvářet takové návyky, které zvyšují dítěti odolnost vůči agresivnímu chování. Učitel by měl dítěti nabízet spoustu možností, kde by uplatilo svou potřebu pohybu. Dítě by mělo především vynakládat svoji aktivitu pomocí zajímavých činností. **Pohybové hry** mohou poté sloužit k prevenci agresivního chování. Jestliže dítě nemá žádnou možnost k odreagování, může mít následně problém se soustředěním. Z tohoto důvodu je velmi důležité, aby učitel zajistil dítěti dostatek prostoru k pohybu (Šimanovský, 2015).

Svobodová (2022) doporučuje, aby učitel v mateřské škole zařazoval do řízené činnosti **prosociální hry**, které kolektiv dětí spojuje a zároveň je vede ke společné spolupráci a vzájemné komunikaci. V mateřské škole by se tedy neměli příliš zařazovat soutěživé hry, které mohou vést děti k agresivnímu nebo problémovému chování. Bay-Hinitz & Wilson (2005) zmiňují, že prosociální hry v předškolním vzdělávání se zaměřují na vztahy mezi

děťmi a posilují mezi nimi vzájemnou spolupráci. Takové hry jsou podle nich také zaměřeny na emoce, a proto je důležité, aby se dítě naučilo rozlišovat své pocity, aby následně chápalo i emoce ostatních lidí. Tento způsob her může zmírnit výskyt agresivního chování u dětí.

Erkert (2011) představuje několik specifických bodů pro **hry do prostředí mateřské školy**, které by měli snižovat agresivní chování dětí:

- naučit se vnímat své pocity a následně s nimi pracovat;
- využívat agresivitu konstruktivním způsobem;
- vyzkoušet různé role při společných hrách;
- řešit situaci klidným způsobem a zvyšovat odolnost;
- utvářet pozitivní skupinu;
- překonávat problémy s aktivitou
- rozvíjet tělesný kontakt.

Veškeré hry, které jsou zaměřené na zvládání agresivity, mají jako hlavní cíl pomoci vyjádřit dětem vlastní emoce, lépe porozumět ostatním dětem a naučit se rozpoznávat podněty, které vedou k agresivitě (Michalová, 2012). Pokud jsou hry zaměřené na rozvíjení vzájemných pozitivních vztahů nebo sociálních dovedností, mohou vést k ventilaci vzteku i agrese. V prostředí mateřské školy je důležité například ranní přivítání, které rozvíjí vzájemné pozitivní vztahy. Zaměřuje se na to, aby se děti mezi sebou lépe poznaly, a díky tomu zjistily společné zájmy a vlastnosti, které je navzájem můžou především sblížit (Zormanová, 2018).

Děti se nejlépe učí, když si hrají. Různé aktivity a hry podporují u dětí učení, a jestliže jsou zaměřené na emoce, tak pomáhají dětem identifikovat jejich hněv, zlost a související spouštěče chování. Takové aktivity a hry umožňují rodičům i učitelům porozumět situacím, které vedou k hněvu. První taková aktivita nese název **hraní rolí**, která může být pro děti důležitým způsobem, jak prozkoumávat konkrétní spouštěče hněvu. Děti si při hraní různých postav zkoušejí pohledy lidí a učí se vnímat reakce ostatních. Druhá taková aktivita má název **vytváření scénáře**. Učitel si může projít s dětmi několik scénářů, které spouštějí hněv a společně diskutují o možných reakcích, které vedou k lepšímu nebo naopak horšímu výsledku. Dítě v takovém případě získává lepší nadhled na to, co způsobuje agresivní chování a zároveň zjišťuje, jak předcházet takovému způsobu chování (Peters, 2018). Mezi

další aktivity můžeme zařadit například **kreslení** vlastního hněvu, což dětem umožňuje vizualizovat tuto emoci a lépe pochopit její projevy. Další aktivitou může být také **psaní dopisu** hněvu, ve kterém dítě popisuje, co ho rozčiluje a jak se cítí, což mu poskytuje prostor pro bezpečné vyjádření emocí (Snowden, 2018).

Šímanovský (2015) navrhuje ve své knize několik druhů her určené pro zvládání agresivity a neklidu:

- **hry s umělým konfliktem** – umožňují dětem volně experimentovat se svým chováním a hledat vhodné způsoby na řešení různých situací;
- **hry pro zdravé sebeprosazení** – děti se učí požádat o pomoc, vyjádřit své pocity i nesouhlas a prosadit své oprávněné názory;
- **hry zaměřené na soustředění a zklidnění** – podporují sebekázeň dítěte;
- **hry autentické** – děti vystupují samy za sebe v různých situacích;
- **hry modelové** – děti vystupují v rolích a učí se zvládat stresové situace a konflikty.

Špaňhelová (2007) uvádí také postup pro učitele i rodiče, jak správně pracovat s agresivním dítětem, aby se snižovala jeho agresivita. Prvním důležitým krokem je vnímat impulzivitu dítěte jako temperament, který nemůžeme změnit. Druhým krokem je zkusit cíleně vybíjet temperament dítěte. Třetím krokem je využít vybíjení temperamentu a živosti pomocí sportovní aktivity. Následně bychom měli sledovat, pokud dojde k agresivnímu chování ze strany dítěte vůči jinému dítěti, zamezit jejich konfliktu a pomoci dořešit problém mezi nimi. Takové dítě je důležité naučit, jak se omluvit a přiznat pravdu. Následně bychom ho neměli vyloučit z kolektivu dětí, ale dovolit mu, aby si dále hrálo. Takový přístup pomáhá dítěti pochopit důsledky svého chování, vytvářet zdravé i pozitivní vztahy a ovládat své emoce přijatelně správným způsobem.

II PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

V následující části popisuji realizaci kvantitativně orientovaného výzkumu a uvádím získaná data pomocí dotazníkového šetření. Tato část zahrnuje výzkumné cíle a výzkumné otázky, metodu směru dat, charakteristiku zkoumaného souboru, analýzu získaných dat a jejich interpretaci. V závěru této části odpovídám na výzkumné otázky, zmiňuji získané poznatky z výzkumného šetření, věnuji se diskuzi, a nakonec uvádím doporučení pro praxi učitelům mateřských školy.

4.1 Výzkumné cíle a výzkumné otázky

Před samotným zahájením výzkumného šetření byly stanoveny výzkumné cíle, kterých se v této části snažím dosáhnout prostřednictvím dotazníkového šetření. Na stanovené výzkumné cíle následně navazují výzkumné otázky.

Hlavní cíl výzkumu: Zjistit, jak učitelé mateřských škol pohlíží na agresivní chování u dětí předškolního věku.

Dílčí výzkumné cíle:

- Zjistit, jaké projevy agresivního chování se vyskytují u dětí předškolního věku.
- Zjistit, jak učitelé mateřských škol řeší a snižují agresivní chování u dětí předškolního věku.
- Zjistit, jakým způsobem učitelé mateřských škol řeší agresivní chování s rodiči u dětí předškolního věku.

Hlavní výzkumná otázka: Jak učitelé mateřských škol pohlíží na agresivní chování u dětí předškolního věku?

Dílčí výzkumné otázky:

- Jaké projevy agresivního chování se vyskytují u dětí předškolního věku.
- Jak učitelé mateřských škol řeší a snižují agresivní chování u dětí předškolního věku.
- Jakým způsobem učitelé mateřských škol řeší agresivní chování s rodiči u dětí předškolního věku.

4.2 Metoda sběru dat

Na základě tématu diplomové práce jsem realizovala **kvantitativně orientovaný výzkum**. U kvantitativního výzkumu v pedagogice hovoříme o systematické a záměrné činnosti, kdy pomocí empirických metod ověřujeme vztahy mezi pedagogickými jevy. Pomocí kvantitativního výzkumu usilujeme o přesné měření a popis zkoumaných jevů prostřednictvím statisticky zpracovaných dat. Kvantitativní výzkum se tedy vyznačuje snahou o standardizaci, objektivitu a ověřitelnost výsledků (Chráska, 2016).

Před zahájením samotného výzkumného šetření, jsem využila doporučený metodický postup podle Chrásky (2016). Jeho základem je zorientování ve zkoumané oblasti prostřednictvím teoretických poznatků z odborné literatury, vědeckých článků, odborných studií, vzdělávacích publikací a dalších dostupných informačních zdrojů. Cílem bylo získat co nejširší přehled o dané problematice, abych mohla zahájit výzkumný proces.

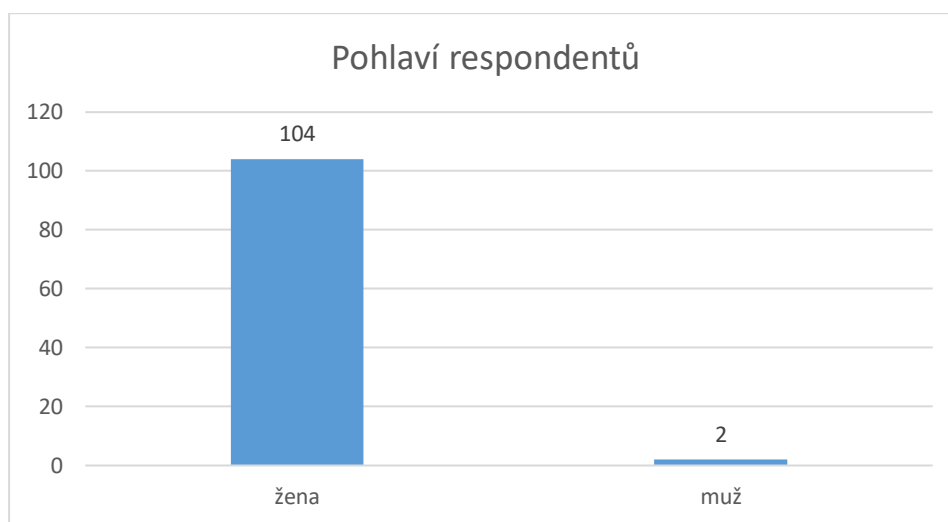
Jako výzkumnou metodu jsem zvolila **dotazníkové šetření**, který bylo sestaveno na základě hlavního tématu diplomové práce – agresivního chování dětí v mateřské škole. Chráska (2016) uvádí, že dotazník je jednou z nejčastěji využívaných metod sběru dat, protože umožňuje v relativně krátkém časovém období získat velké množství údajů. Dotazník se skládal celkem z 20 otázek, které tvořilo 11 uzavřených, 5 polouzavřených a 4 otevřené otázky. V první úvodní části dotazníku byli respondenti seznámeni s cílem výzkumu a tematickým zaměřením diplomové práce. První část dotazníku byla zaměřena na sběr sociodemografických údajů o respondentech. Konkrétně se jednalo o 6 otázek, které byly zaměřené na jejich pohlaví, věk, nejvyšší dosažené vzdělání, délku pedagogické praxe, umístění mateřské školy a věkovou skupinu dětí, se kterou pracují. Druhá část dotazníku se věnovala projevům agresivního chování u dětí, způsobům řešení agresivního chování u dětí a spolupráci učitelů mateřských škol s rodiči agresivních dětí. Dotazník byl zpracován prostřednictvím online platformy Survio a byl rozeslán elektronickou formou. Dotazník jsem rozeslala různým mateřským školám pomocí emailu a následně jsem ho také vložila do internetových stránek a skupin určeným učitelům.

Mezi limity následujícího výzkumného šetření bych zařadila omezený počet respondentů z důvodu obtížnosti získání odpovědí. Způsob sběru dat můžeme také považovat za další limit z důvodu toho, že respondenti nemuseli věnovat dotazníku dostatek času a pozornosti, protože se jednalo o dobrovolné zapojení do výzkumného šetření.

5 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU

Výzkumný soubor byl zvolený metodou dostupného výběru, který tvořili učitelé mateřských škol v rámci celé České republiky. Účast ve výzkumu byla založena na dobrovolnosti i anonymitě. Celkový počet výzkumného souboru tvořilo 106 respondentů.

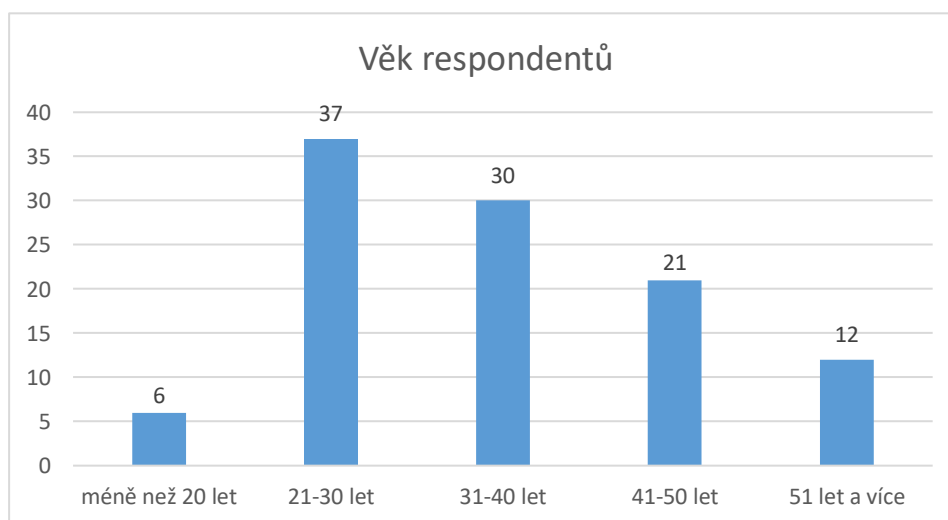
Histogram podle pohlaví respondentů

Graf 1 Histogram podle pohlaví respondentů

Prostřednictvím otázky č. 1 *Jaké je Vaše pohlaví?* bylo zjištěno, že celkový počet respondentů byl 106. Výzkumu se zúčastnilo 104 žen (98,1 %) a 2 muži (1,9 %). Graf 1 názorně ukazuje, že mezi respondenty převažovaly ženy z důvodu velké feminizace v oblasti učitelství pro mateřské školy.

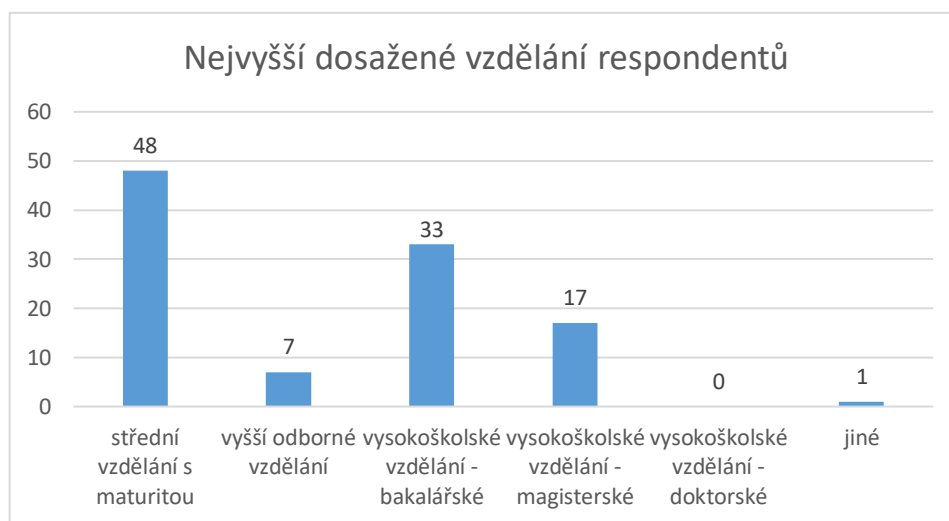
Histogram podle věku respondentů

Graf 2 Histogram podle věku respondentů

Prostřednictvím otázky č. 2 *Jaký je Váš věk?* byla zjištěna věková kategorie respondentů. Nejmladší kategorii zastupují respondenti ve věku méně než 20 let, tato kategorie byla zastoupena 6 respondenty (5,7 %). Druhou skupinou jsou respondenti ve věku 21-30 let, kterou tvoří 37 respondentů (34,9 %). Třetí skupinou jsou respondenti ve věku 31-40 let, kterou tvoří 30 respondentů (28,3 %). Věková kategorie 41-50 let je tvořena celkem 21 respondenty (19,8 %). Poslední skupina má 12 respondentů (11,3 %), která byla v nejstarší kategorii 51 a více let. Podle grafu 2 můžeme vidět, že nejvíce zastoupenou skupinou výzkumného souboru byli respondenti ve věku 21-30 let v počtu 37 respondentů (34,9 %).

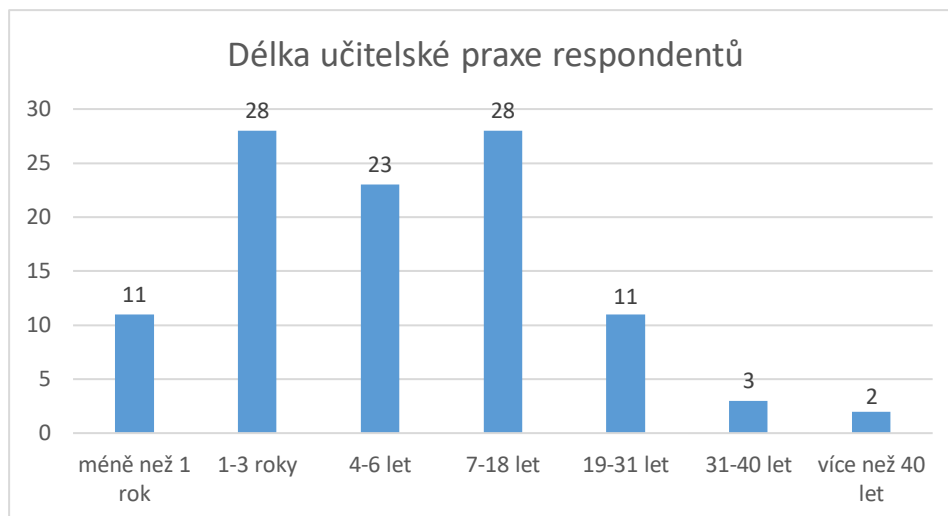
Histogram podle nejvyššího dosaženého vzdělání respondentů

Graf 3 Histogram podle nejvyššího dosaženého vzdělání

Pomocí otázky č. 3 *Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?* byla zjištěna úroveň vzdělávání respondentů. Graf 3 zobrazuje, že největší zastoupení dosáhla kategorie středního vzdělání s maturitou v počtu 48 respondentů (45,3 %). Další skupinou zastoupenou 33 respondenty (31,1 %) byli učitelé s vysokoškolským bakalářským studiem. Následující skupinu tvořilo 17 respondentů (16 %), kteří dosáhli vysokoškolského magisterského studia. Vyšší odborné vzdělání bylo dosaženo u 7 respondentů (6,6 %). Nejnižší počet respondentů byl zastoupen v kategorii jiné vzdělání, kde bylo uvedeno vzdělání s výučním listem v počtu 1 respondenta (0,9 %). Vysokoškolské doktorské studium neuvedl žádný z učitelů.

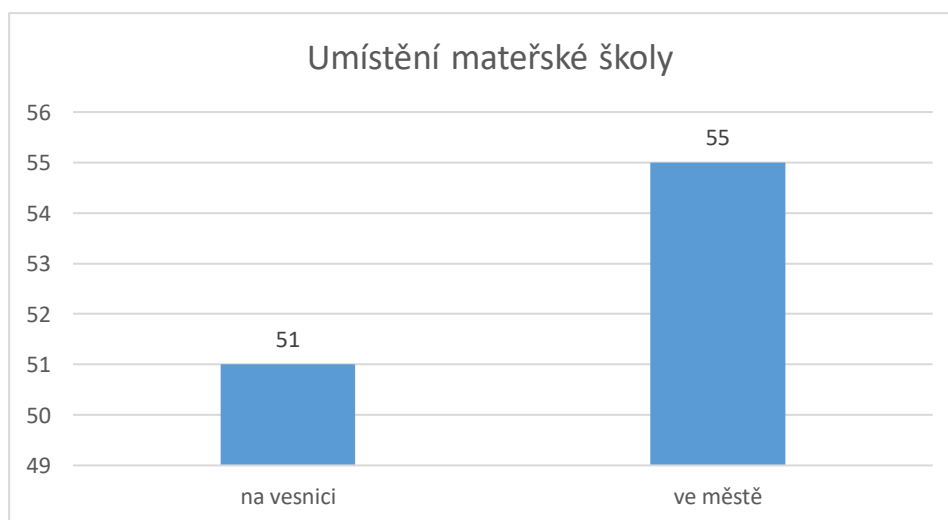
Histogram podle délky učitelské praxe

Graf 4 Histogram podle délky učitelské praxe

Otázka č. 4 *Jaká je Vaše délka praxe na pozici učitele/učitelky mateřské školy?* zjišťovala délku odborné praxe respondentů. Graf 4 ukazuje, že první skupinu tvořili učitelé s délkou praxe méně než 1 rok v počtu 11 respondentů (10,4 %). Druhá skupina byla tvořena 28 respondenty (26,4 %) s délkou praxe 1-3 roky. Třetí skupina byla tvořena 23 respondenty (21,7 %) s délkou praxe 4-6 let. Čtvrtou skupinu tvořili učitelé v počtu 28 respondentů (26,4 %) s délkou praxe v rozpětí 7-18 let. Pátá skupina s délkou praxe 19-31 let byla v počtu 11 respondentů (10,4 %). Šestá skupina s délkou praxe 31-40 let, byla zastoupena 3 respondenty (2,8 %). Poslední skupinu tvořili 2 respondenti (1,9 %) s délkou praxe více než 40 let.

Histogram podle umístění mateřské školy

Graf 5 Histogram podle umístění mateřské školy

Otázka č. 5 *Kde se nachází Vaše mateřská škola, ve které pracujete?* zjišťovala umístění mateřských škol podle působnosti respondentů. Podle grafu 5 můžeme vidět, že větší skupinu tvořilo 55 respondentů (51,9 %), jejichž mateřská škola se nachází ve městě. Menší skupina byla tvořena 51 respondenty (48,1 %), jejichž mateřská škola se nachází na vesnici.

Histogram podle věku dětí ve třídě

Graf 6 Histogram podle věku dětí ve třídě

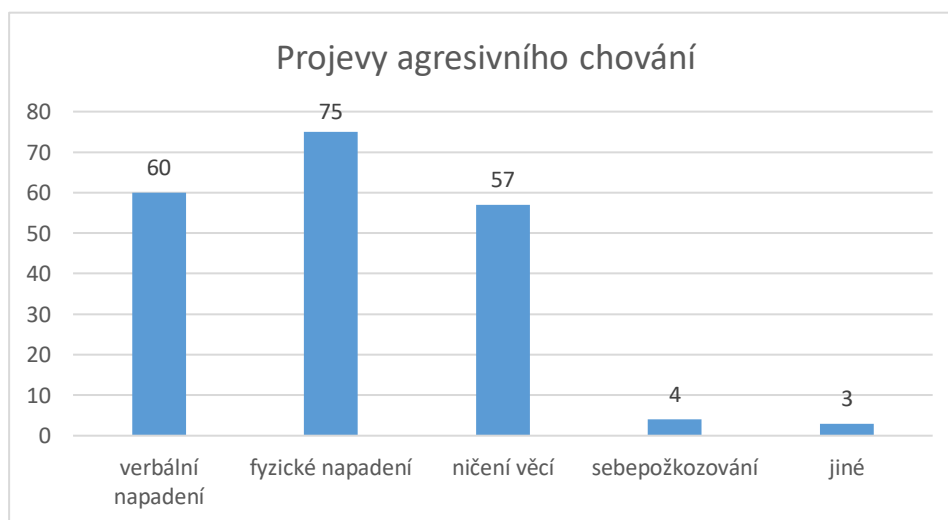
Prostřednictvím otázky č. 6 *S jakou věkovou skupinou dětí pracujete?* byla zjištěna věková kategorie dětí, se kterou respondenti pracují. Graf 6 ukazuje, že skupinu dětí ve věku 2-4 roky uvedlo 22 respondentů (20,8 %). Další skupina dětí ve věku 4-6 let byla zastoupena 29 respondenty (27,4 %). Smíšenou věkovou kategorii zastoupilo 55 respondentů (51,9 %), která tvořila nejpočetnější skupinu.

6 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT

Získaná data byla zpracována prostřednictvím programu Microsoft Excel, který mi poskytla webová platforma Survio, přes kterou byl dotazník vytvořen a rozeslán. Data výzkumu jsem zpracovala pro lepší přehlednost do grafů a tabulek, které znázorňují výsledky jednotlivých oblastí dotazníku. Na základě sesbíraných dat z dotazníkového šetření byla provedena analýza pomocí využití deskriptivní analýzy. Získaná data jsem uvedla v grafech i tabulkách v absolutních hodnotách, zatímco v textové části jsou doplněné i relativní hodnoty pro snadnější a přehlednější porovnání.

První část dotazníku tvoří 6 otázek s demografickými údaji respondentů, které jsem představila v předchozí kapitole, která byla zaměřena na charakteristiku výzkumného souboru. Druhou část dotazníku tvoří dalších 14 otázek, které se soustředí již na konkrétní tematické otázky, které tvoří základ pro analýzu dat.

Otázka č. 7 *Jaké projevy agresivního chování nejčastěji pozorujete u dětí předškolního věku?* byla zaměřena na konkrétní projevy agresivního chování dětí, se kterými se učitelé mateřských škol nejčastěji setkávají. Z grafu 7 můžeme vyčíst, že nejčastějším projevem agresivního chování je fyzické napadení v počtu 75 respondentů (37,7 %). Následuje verbální napadení, které označilo 60 respondentů (30,2 %) a ničení věcí/majetku označilo 57 respondentů (28,6 %). Nejméně časté projevy agresivního chování představovalo sebepoškozování, které uvedli 4 respondenti (2 %), a jiné projevy agresivního chování, které zvolili 3 respondenti (1,5 %). Mezi těmito jinými projevy uváděli respondenti například odmítání činnosti, trucování a ignoraci, které můžeme zařadit do nepřímé agrese.

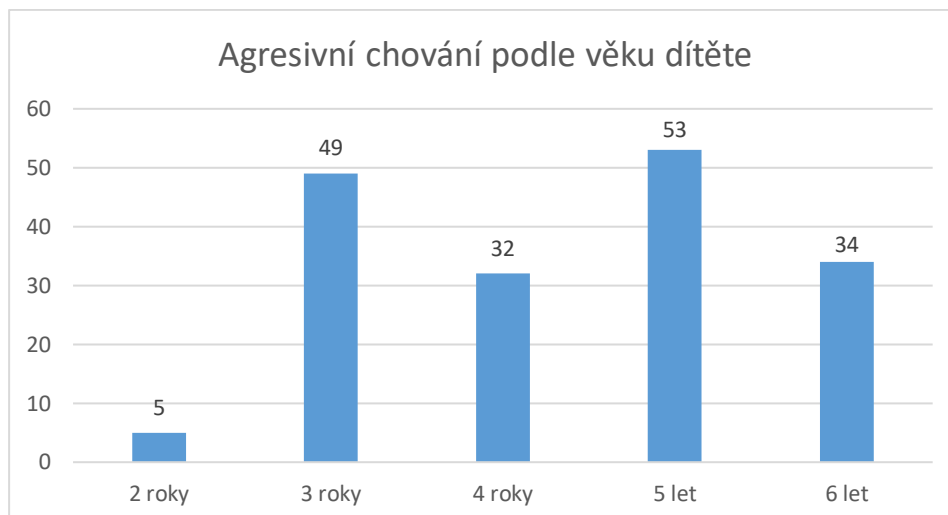
Graf 7 Projevy agresivního chování

Otázka č. 8 *Jak často se děti ve Vaší třídě projevují agresivně?* byla zaměřena na to, jak často se vyskytuje agresivní chování mezi dětmi v prostředí mateřské školy. Z grafu 8 můžeme vidět, že se nejvíce vyskytuje agresivní chování u dětí několikrát za týden, které uvedlo 34 respondentů (32,1 %). Další vysoký počet je u možnosti občas, kterou zvolilo 32 respondentů (30,2 %). Možnost několikrát za měsíc označilo 17 respondentů (16 %) a možnost každý den uvedlo 12 respondentů (11,3 %). Nejméně se vyskytuje agresivní chování u dětí podle 11 respondentů (10,4 %), kteří uvedli že se objevuje pouze výjimečně. Žádný z respondentů neuvedl možnost nikdy, což naznačuje, že s projevy agresivního chování se setkávají všichni dotazovaní učitelé.

Graf 8 Výskyt agresivního chování

Následující **otázka č. 9** *V jakém věku se podle Vaší zkušenosti objevuje nejčastěji agresivní chování u dětí?* zjišťovala v jakém věkovém období dochází nejčastěji k projevům agresivního chování u dětí. Z grafu 9 vyplývá, že respondenti nejčastěji zaznamenávají agresivní chování u dětí ve věku 5 let, což uvedlo 53 respondentů (30,3 %). Další nejčastější věkovou skupinou jsou děti ve věku 3 roky, kterou označilo 49 respondentů (28 %). Následují děti ve věku 6 let, kterou zvolilo 34 respondentů (20 %) a děti ve věku 4 roky zvolenou 32 respondenty (18,9 %). Nejmenší výskyt agresivního chování byl zaznamenán u dětí ve věku 2 roky, což uvedlo pouze 5 respondentů (2,9 %). Z výsledků můžeme vidět, že k nejčastějším projevům dochází podle zkušeností dotazovaných učitelů v období mezi 3. až 5. rokem dítěte.

Graf 9 Agresivní chování podle věku dítěte

Další **otázka č.10** *Jaké projevy agresivního chování pozorujete nejčastěji u chlapců a jaké naopak u dívek?* byla otevřená a zabývala se rozdíly v projevech agresivního chování u dětí na základě pohlaví. Respondenti měli možnost popsat své zkušenosti a jejich odpovědi byly následně rozděleny do jednotlivých kategorií podle druhů agrese. Nejčastěji zmiňované příklady projevů agresivního chování jsou uvedeny v tabulkách. Výsledky jsou zobrazeny v tabulce 1 (chlapci) a v tabulce 2 (dívčata). U **chlapců** se nejčastěji objevuje fyzická agrese, kterou zmínilo 89 respondentů. Následuje verbální agrese, kterou uvedlo 56 respondentů a nepřímá agrese v počtu 23 respondentů. Nízký výskyt byl zaznamenán u agrese vůči sobě, kterou uvedlo 9 respondentů a agrese vůči autoritě v počtu 9 respondentů. Naopak u **dívek** převažovala verbální agrese, kterou uvedlo 72 respondentů. Velmi častá byla také nepřímá agrese, kterou zaznamenalo 63 respondentů. Fyzická agrese se objevovala mnohem méně, kterou uvedlo pouze 37 respondentů. Agrese vůči sobě a vůči autoritě byla zastoupena velmi málo pouze v počtu 8 a 2 respondentů. Z uvedených výsledků vyplývá, že chlapci projevují agresivní chování zejména fyzicky a děvčata naopak projevují agresivní chování verbálně nebo nepřímou agresí.

Tabulka 1 Projevy agresivního chování u chlapců

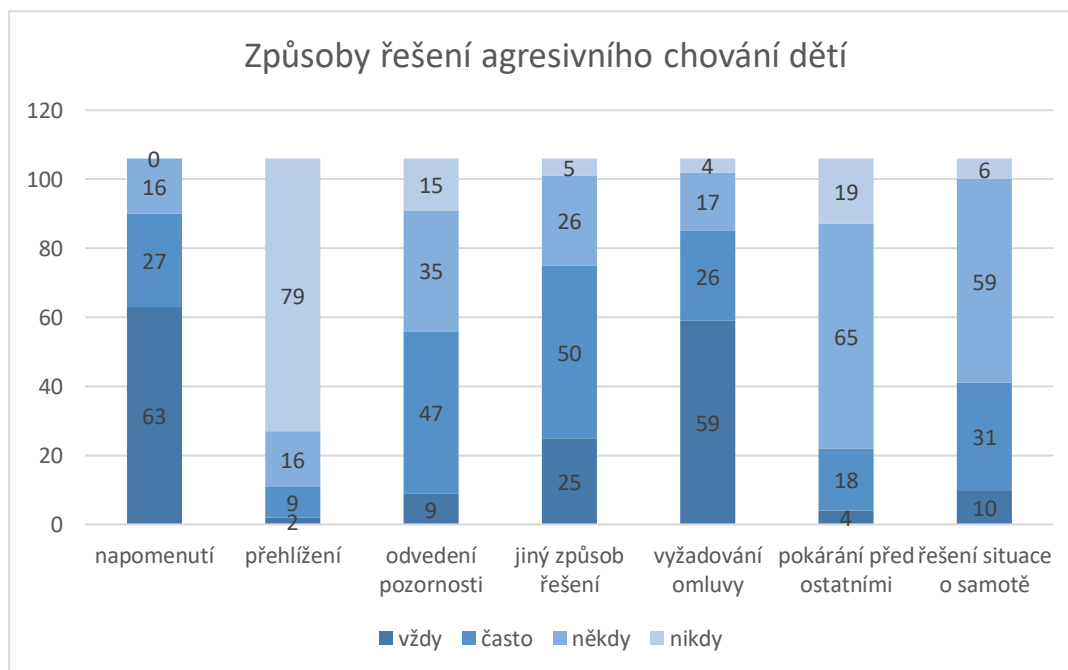
Druhy agrese	Příklady projevů	Počet respondentů
<i>fyzická agrese</i>	škrábání, kousání, kopání, strkání, štipání, bití	37
<i>verbální agrese</i>	hádání, nadávání, vydírání, křičení, posmívání	72
<i>nepřímá agrese</i>	vyřazování z kolektivu, manipulování, pomlouvání	63
<i>agrese vůči sobě</i>	hysterické chování, plakání ve zlosti, pomlouvání	8
<i>agrese vůči autoritě</i>	nedodržování pravidel, nerespektování pokynů	2

Tabulka 2 Projevy agresivního chování u děvčat

Druhy agrese	Příklady projevů	Počet respondentů
<i>fyzická agrese</i>	škrábání, kousání, kopání, strkání, štipání, bití	37
<i>verbální agrese</i>	hádání, nadávání, vydírání, křičení, posmívání	72
<i>nepřímá agrese</i>	vyřazování z kolektivu, manipulování, pomlouvání	63
<i>agrese vůči sobě</i>	hysterické chování, plakání ve zlosti, pomlouvání	8
<i>agrese vůči autoritě</i>	nedodržování pravidel, nerespektování pokynů	2

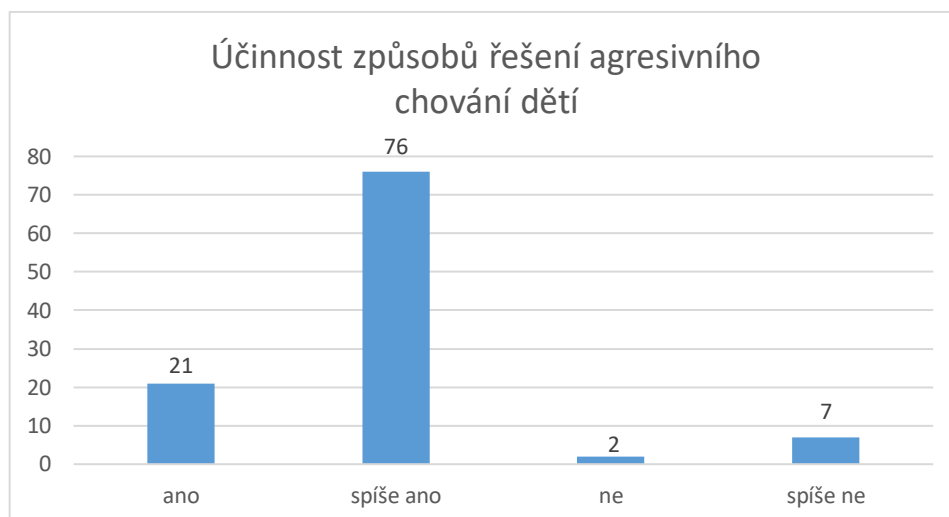
Otázka č. 11 *Jakým způsobem nejčastěji řešíte projevy agresivního chování?* byla zaměřena na zjištění, jaké způsoby řešení používají učitelé při výskytu agresivního chování u dětí. Respondenti vybírali z několika možností a u každé z nich mohli zvolit frekvenci použití: vždy, často, někdy, nikdy. Výsledky jsou znázorněny v grafu 10, ze kterého vyplývá, že nejčastěji používaným způsobem řešení je napomenutí, které 63 respondentů označilo jako metodu, kterou využívají „vždy“ a 27 respondentů jako „často“. Významně častým

způsobem řešení je také vyžadování omluvy, kterou zaznamenalo 59 respondentů jako „vždy“ a 26 respondentů jako „často“. Mezi další uváděné způsoby řešení patří odvedení pozornosti, které 47 respondentů využívá „často“. Další způsob řešení jako je nabídnutí jiného způsobu řešení, uvedlo jako „často“ 50 respondentů a pokárání před ostatními uvedlo jako „někdy“ v počtu 65 respondentů. Naopak nejméně využívaným způsobem je přehlížení agresivního chování, kterou 79 respondentů označilo jako možnost, kterou „nikdy“ nevyužívají. Nízké počty odpovědí „vždy“ se objevují také u řešení situace o samotě, kterou uvedlo pouze 10 respondentů. Z výsledků můžeme vidět, že učitelé v mateřských školách preferují přímé a jasné formulované způsoby řešení, které mají dítěti pomoci uvědomit si nevhodnost svého chování. Dále z výsledků vyplývá, že pasivní způsoby řešení, jako je přehlížení, uplatňují učitelé minimálně.

Graf 5 Způsoby řešení agresivního chování dětí

Pomocí **otázky č. 12** *Jsou Vaše způsoby řešení agresivního chování u dětí účinné?* byla zjištěna účinnost způsobů při řešení agresivního chování dětí. Podle grafu 11 můžeme vidět, že většina respondentů považuje své způsoby řešení za účinné. Možnost „spíše ano“ zvolilo 76 respondentů (71,7 %), zatímco 21 respondentů (19,8 %) označilo odpověď „ano“. Oproti tomu 7 (6,6 %) respondentů uvedlo možnost „spíše ne“ a pouze 2 respondenti (1,9 %) vybrali možnost „ne“. Výsledky ukazují, že většina učitelů v mateřských školách vnímá své způsoby řešení agresivního chování jako převážně efektivní a účinné.

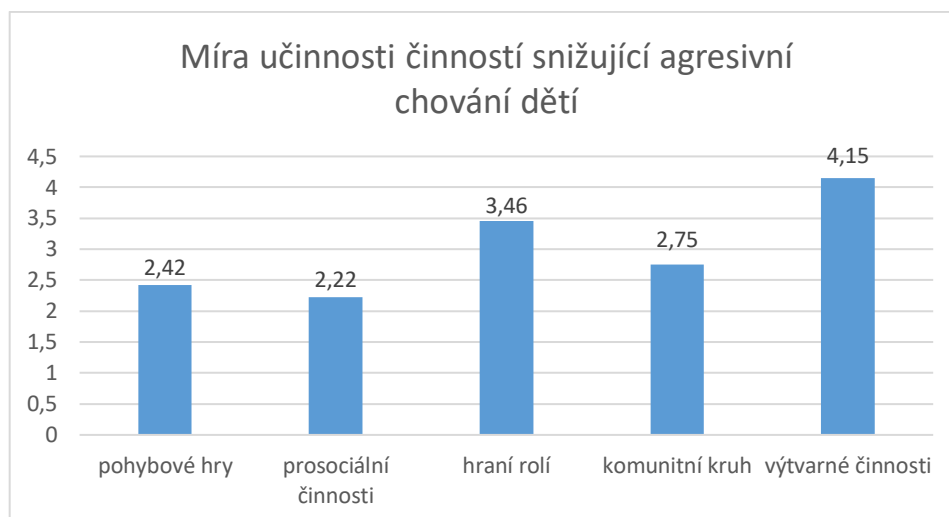
Graf 6 Účinnost způsobů řešení agresivního chování dětí

Otázka č. 13 *Jakým způsobem předcházíte agresivnímu chování dětí ve Vaší třídě?* byla otevřená a zaměřovala se na preventivní strategie, které učitelé mateřských škol využívají ke snižování agresivního chování dětí. Respondenti měli možnost popsat své zkušenosti, které uplatňují v mateřské škole. Jejich odpovědi byly následně roztrženy do tematických kategorií podle charakteru preventivního opatření. Nejčastěji zmiňované příklady prevence ke snižování agresivního chování jsou uvedeny v tabulce 3. Nejvíce zastoupeným preventivním opatřením byly vzdělávací aktivity, které uvedlo 50 respondentů. Téměř shodně se objevovaly také herní činnosti, které zmiňovalo 49 respondentů a následně efektivní řízení a organizace skupiny, které uvedlo 42 respondentů. Rozvoj sociálních a emočních kompetencí jako preventivní opatření uvedlo 37 respondentů. Pravidla a řád byly zmiňovány 35 respondenty a nejméně zastoupeným opatřením byla podpora pozitivního klimatu a vztahů, kterou označilo pouze 25 respondentů. Tyto výsledky poukazují na to, že učitelé preferují aktivní a strukturované formy prevence, které napomáhají předcházet vzniku agresivního chování u dětí.

Tabulka 3 Preventivní opatření učitelů k předcházení agresivního chování dětí

Preventivní opatření	Příklady prevence	Počet respondentů
<i>Rozvoj sociálních a emočních kompetencí</i>	aktivity na ovládání emocí, techniky na zvládání napětí, sociálně emoční dovednosti	37
<i>Vzdělávací aktivity</i>	lekce o slušném chování, čtení knih s poučením, diskuze v komunitním kruhu, dramatizace příběhu, hraní rolí	50
<i>Podpora pozitivního klimatu a vztahů</i>	vytváření důvěry, otevřená komunikace, sdílení dojmů a pocitů, motivace, budování přátelství	25
<i>Řízení a organizace skupiny</i>	pozorování a okamžité reagování, práce v menších skupinách, změna činnosti, rozdělení problémových dětí	42
<i>Herní činnosti</i>	skupinové hry, pohybové hry, venkovní aktivity, modelování správného chování	49
<i>Pravidla a řád</i>	stanovení a opakování pravidel, struktura dne, důsledný přístup, vynechání soutěživých her	35

Následující **otázka č. 14** *Seřadte zmíněné činnosti snižující agresivní chování dětí podle míry účinnosti.* byla zaměřena na zjištění, jak učitelé hodnotí účinnost jednotlivých aktivit při snižování agresivního chování dětí. Hodnotící škála byla 1 – nejvíce účinné a 5 – nejméně účinné. V grafu 12 můžeme vidět, že nejvíce účinnými jsou prosociální činnosti (2,22) a pohybové hry (2,42), které získaly nejnižší průměrné hodnocení, a tedy byly nejčastěji hodnoceny jako velmi účinné nebo spíše účinné. Komunitní kruh (2,75) a hraní rolí (3,46) byly hodnoceny méně příznivě. Nejvyšší průměrné hodnocení získaly výtvarné činnosti (4,15), což naznačuje, že je učitelé považují za méně účinné, nebo je při řešení agresivního chování dětí příliš nevyužívají.

Graf 7 Míra účinnosti činností snižující agresivní chování dětí

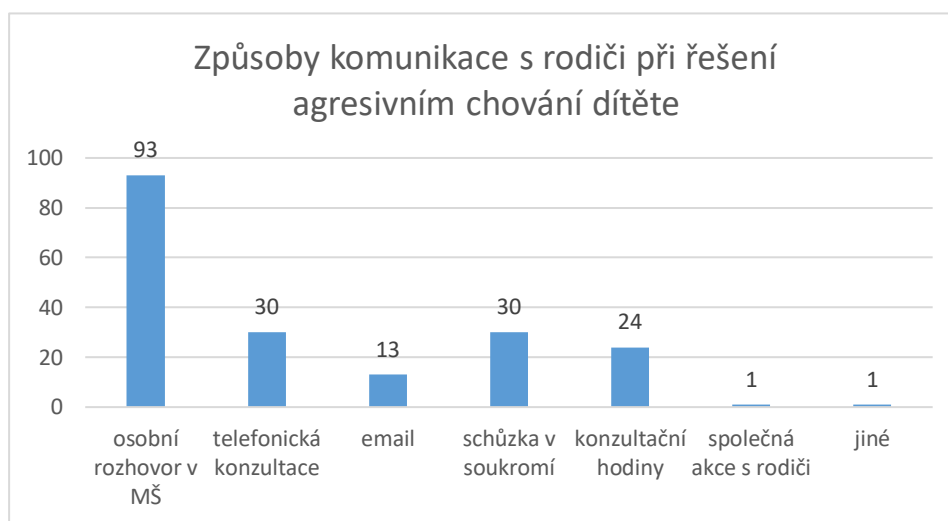
Další **otázka č. 15** *Řešíte problém agresivního chování dítěte s rodičem?* se zaměřovala na zjištění, jestli učitelé řeší projevy agresivního chování dítěte společně s rodiči. Podle grafu 13 vyplývá, že naprostá většina pedagogů spolupracuje s rodiči. Největší počet 68 respondentů (64,2 %) odpovědělo „ano“ a 31 respondentů (29,2 %) „spíše ano“, což představuje celkem více než 90 % všech dotazovaných. Pouze 6 respondentů (5,7 %) uvedlo odpověď „spíše ne“ a 1 respondent (0,9 %) odpověď „ne“. Tyto výsledky potvrzují důležitost komunikace mezi školou a rodinou při řešení agresivního chování dítěte.

Graf 13 Zapojení rodičů při řešení agresivního chování dítěte

Otázka č. 16 *Jaký způsob komunikace s rodiči využíváte při sdělení informace o agresivním chování dítěte?* byla zaměřena na způsoby, které pedagogové využívají při informování rodičů o projevech agresivního chování jejich dítěte. Respondenti mohli volit více možností. Podle grafu 14 můžeme vidět, že nejčastěji zmiňovanou formou byla osobní rozhovor,

kterou označilo 93 respondentů (48,4 %). Další formou komunikace byla telefonická konzultace a individuální schůzka v soukromí, které byly obě uvedeny v počtu 30 respondentů (15,6 %). Konzultační hodiny byly uvedeny v počtu 24 respondentů (12,5 %). Následující forma komunikace pomocí e-mailu je využívána méně často, kterou označilo 13 respondentů (6,8 %). Nejméně zmíněnou formou bylo sdělení informací v rámci společné akce s rodiči, kterou uvedl 1 respondent (0,5 %). Možnost jiného způsobu komunikace uvedl pouze 1 respondent (0,5%), který uvedl schůzku společně s dalšími pracovníky.

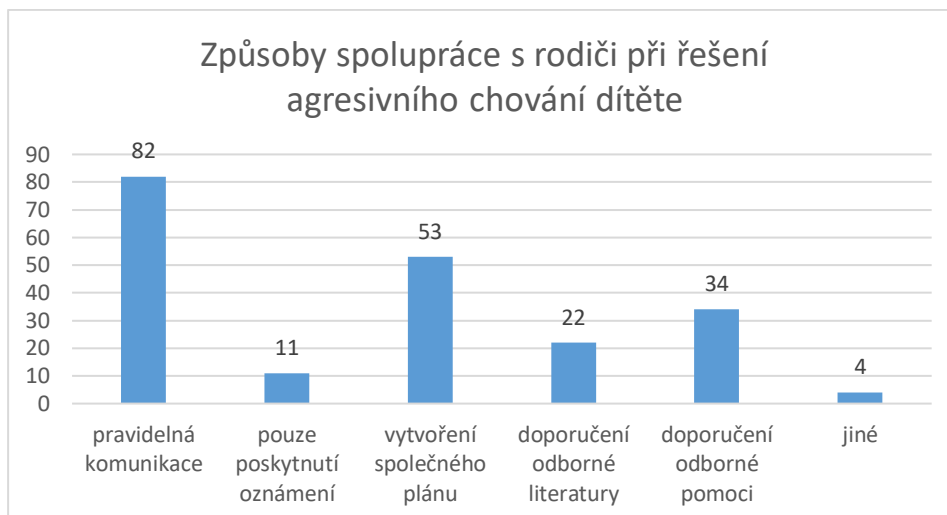
Graf 8 Způsoby komunikace s rodiči při řešení agresivního chování dítěte

Otázka č. 17 *Jak rodiče reagují na informaci o agresivním chování jejich dítěte?* byla otevřená a zaměřovala se na zjištění, jakým způsobem rodiče reagují, když jsou informováni o agresivním chování svého dítěte v mateřské škole. Respondenti mohli volně popsat své zkušenosti s reakcemi rodičů, kdy jejich odpovědi často zahrnovaly více typů reakcí. Získané odpovědi byly následně roztrženy do tematických kategorií podle charakteru rodičovské reakce. V tabulce 4 můžeme vidět, že nejčastěji se objevovala reakce spolupráce, kterou uvedlo 71 respondentů. Časté bylo rovněž popírání situace, kterou zmínilo 56 respondentů. Zmatek a nejistota uvedlo 42 respondentů. Další skupinu tvořily obranné reakce rodičů vůči svému dítěti v počtu 35 respondentů a přijímání problému v počtu 38 respondentů. Mezi méně časté odpovědi patřilo zlehčování problému, které uvedlo 27 respondentů, obviňování okolí zmínilo 24 respondentů. Nejméně se objevila lhostejnost u 16 respondentů a útočné reakce, které zmínilo 12 respondentů. Výsledky naznačují, že i když převažují spolupracující reakce rodičů, často se objevuje i popírání problému, nejistota nebo obranný postoj. To ukazuje na důležitost citlivého přístupu a efektivní komunikace mezi pedagogy a rodiči.

Tabulka 4 Typy reakcí rodičů na informaci o agresivním chování dítěte

Typ reakce	Počet respondentů
popírání situace	56
zlehčování problému	27
obrana dítěte	35
obviňování okolí	24
útočná reakce	12
zmatek a nejistota	42
lhostejnost	16
přijetí problému	38
spolupráce	71

Otázka č. 18 *Jaké způsoby spolupráce s rodiči uplatňujete při řešení agresivního chování dítěte?* byla zaměřena na to, jakými konkrétními způsoby spolupracují učitelé mateřských škol s rodiči při řešení projevů agresivního chování dítěte. Respondenti mohli označit více možností. Podle grafu 15 můžeme vidět, že největší část v počtu 82 respondentů (39,8%) uvedla, že využívají pravidelnou komunikaci. Dalším způsobem spolupráce je vytvoření společného plánu, kterou zvolilo 53 respondentů (25,7%). Doporučení odborné pomoci uvedlo 34 respondentů (16,5%) a doporučení odborné literatury 22 respondentů (10,7%). Poskytnutí oznámení označilo 11 respondentů (5,3%) a možnost „jiné“ vybrali 4 respondenti (1,9%), kteří zde zmínili, že vybírají jakýkoliv způsob spolupráce podle situace.

Graf 9 Způsoby spolupráce s rodiči při řešení agresivního chování dítěte

Pomocí **otázky č. 19** *Spolupracuji s Vámi rodiče při řešení agresivního chování dítěte?* byla zjištěna míra spolupráce rodičů s pedagogy při řešení agresivního chování dítěte. Z grafu 16 vidíme, že nejčastější odpovědí bylo „spíše ano“, kterou zvolilo 71 respondentů (67 %). Odpověď „ano“ uvedlo 13 respondentů (12,3 %), „spíše ne“ 22 respondentů (20,8 %) a žádný respondent nezvolil možnost „ne“.

Graf 10 Spolupráce rodičů při řešení agresivního chování dítěte

Otázka č. 20 *Co by podle Vás zlepšilo spolupráci s rodiči při řešení agresivního chování dětí?* byla otevřená a zaměřovala se na zjištění, co by podle respondentů vedlo ke zlepšení spolupráce s rodiči při řešení agresivního chování dětí v mateřské škole. Respondenti měli možnost volně vyjádřit svůj názor a uvést konkrétní návrhy nebo zkušenosti. Jejich odpovědi byly následně tematicky roztříděny do několika kategorií podle charakteru spolupráce a byly uvedeny v tabulce 5. Mnohé odpovědi zahrnovaly více návrhů. Nejčastěji se v odpovědích

objevoval požadavek na otevřenou a pravidelnou komunikaci mezi pedagogy a rodiči, kterou uvedlo 75 respondentů. Další významnou kategorií bylo aktivní zapojení rodičů do řešení problémového chování, které zmínilo 52 respondentů. Jednotnost a důslednost ve výchově doma i ve školce byla zmíněna 43 respondenty. Společné plánování řešení uvedlo 37 respondentů, přijetí zpětné vazby a ochotu rodičů ke změně zmínilo 29 respondentů. Spolupráci s odborníky navrhlo 24 respondentů. Mezi méně časté odpovědi patřily osobní konzultace a schůzky v počtu 15 odpovědí. Výsledky ukazují, že klíčem ke zlepšení spolupráce s rodiči je především otevřená a pravidelná komunikace a aktivní zapojení rodičů do řešení problémového chování. Zároveň se ukazuje potřeba jednotnosti ve výchově, ochoty ke změně a případné spolupráce s odborníky.

Tabulka 5 Návrhy ke zlepšení spolupráce při řešení agresivního chování

Návrhy na zlepšení spolupráce	Počet respondentů
otevřená a pravidelná komunikace	75
aktivní zapojení rodičů	52
dodržování pravidel ve výchově	43
spolupráce s odborníky	24
osobní konzultace a schůzky	15
společné plánování a stanovení řešení	37
přijetí kritiky a ochota ke změně přístupu	29

7 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Hlavním cílem bylo zjistit, jak učitelé mateřských škol pohlíží na agresivní chování u dětí předškolního věku. Výsledky dotazníkového šetření představím v této kapitole jednotlivě podle stanovených dílčích cílů.

Jaké projevy agresivního chování se vyskytují u dětí předškolního věku?

Na základě výsledků dotazníkového šetření vyplynulo, že agresivní chování se v mateřských školách vyskytuje poměrně často. Většina respondentů uvedla, že se s agresivním chováním setkávají pravidelně. Nejvíce častým projevem agresivního chování je podle učitelů fyzické napadení, které označilo 75 respondentů. Dalším častým projevem agresivního chování je verbální napadení, které zmínilo 60 respondentů. Posledním častým projevem je verbální napadení a ničení věcí nebo majetku podle 57 respondentů. Nejméně častým projev je sebepoškozování, které bylo uvedeno pouze 4 respondenty a nepřímá agrese uvedenou 3 respondenty. Zjištění poukazuje na to, že v mateřské škole mezi dětmi převládá fyzická agrese, která se projevuje fyzickým napadáním nebo ničením věcí a verbální agrese, která se naopak projevuje verbálním napadáním.

Výsledky zároveň poukazují na zjištění, že učitelé vnímají rozdíly v projevech agrese mezi chlapci a dívkami. Chlapci projevují agresivní chování zejména fyzicky (bitím, kopáním, házením věcí), které uvedlo 87 respondentů. U dívek převládají podle 72 respondentů spíše projevy verbální (hádání, nadávání posmívání) a podle 63 respondentů projevy nepřímé (vyřazování z kolektivu, manipulování, pomlouvání). Tento poznatek potvrzuje rozdíly v prožívání a vyjadřování agrese mezi pohlavími.

Jak učitelé mateřských škol řeší a snižují agresivní chování u dětí předškolního věku?

V rámci výzkumu bylo zjištěno, že učitelé mateřských škol využívají k řešení agresivního chování různé přístupy a strategie a většina z nich se snaží kombinovat okamžité výchovné zásahy s dlouhodobými preventivními opatřeními. Z odpovědí respondentů vyplynulo, že nejčastějšími způsoby řešení agresivního chování dítěte je napomenutí (63) a vyžadování omluvy (59). Dalším častým způsobem řešení, které snižuje agresivní chování dětí je odvedení pozornosti (47). Někteří učitelé využívají v mateřské škole také možnost jiného způsobu řešení (50) nebo pokárání před ostatními (65). Z výsledků můžeme tedy vidět, že učitelé mateřských škol využívají přímé a jasné formulované způsoby řešení. Pasivní způsoby řešení agresivního chování využívají učitelé minimálně.

Dalším důležitým zjištěním jsou preventivní opatření, která učitelé mateřských škol využívají ke snižování agresivního chování dětí. Nejvíce častým preventivním opatřením jsou vzdělávací aktivity (např. lekce o slušném chování, čtení knih s poučením), které uvedlo 50 respondentů. Dalším častým využívaným opatřením jsou herní činnosti (např. skupinové aktivity pohybové hry), které zmínilo 49 respondentů a efektivní řízení a organizace skupin (např. práce v menších skupinách, rozdělování problémových dětí) podle 42 respondentů. Tyto výsledky poukazují na to, že učitelé preferují aktivní a strukturované formy prevence, které se snaží zmírňovat agresivní chování dětí.

*Jakým způsobem učitelé mateřských škol řeší agresivní chování s rodiči u dětí
předškolního věku?*

Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že komunikace a spolupráce s rodiči je při řešení agresivního chování dětí nezbytnou a často využívanou součástí práce učitele. Respondenti se ve svých odpovědích shodují na tom, že otevřený a partnerský přístup k rodičům je klíčem k efektivnímu řešení problémového chování. Mezi nejčastější způsoby spolupráce patří především pravidelná komunikace (82). Dalším častým způsobem spolupráce je vytvoření společného plánu (53). Méně častým způsobem spolupráce je doporučení odborné pomoci (34) nebo odborné literatury (22). Součástí je i zjištění, jaké návrhy učitelé zmiňují na zlepšení spolupráce při řešení agresivního chování. Respondenti uváděli nejvíce otevřenou a pravidelnou komunikaci, aktivní zapojení rodičů, dodržování pravidel ve výchově v rodině. Z výsledků tedy vyplývá, že učitelé mateřských škol vnímají spolupráci s rodiči jako zásadní faktor úspěšného řešení agresivního chování dítěte. Přestože vnímají určité překážky, snaží se hledat cesty k partnerské komunikaci, která vede ke sjednocení výchovného působení a ke stabilnímu vývoji dítěte.

Na základě výzkumného šetření můžeme vidět, že agresivní chování se v prostředí mateřských škol vyskytuje velmi často, přičemž nejčastějšími formami jsou fyzická a verbální agrese. Učitelé zároveň vnímají rozdíly v projevech agrese mezi chlapci a dívkami. Při řešení agresivního chování pedagogové využívají především přímé intervence a doplňují je preventivními aktivitami zaměřenými převážně na rozvoj sociálních dovedností. Klíčovou roli hraje také spolupráce s rodiči, kterou učitelé považují za nezbytnou pro efektivní zvládání agresivního chování.

8 DISKUZE

Falla et. al (2023) ve svém výzkumu uváděli nejčastější projevy agresivního chování dětí. Zmiňovali zde nejvíce fyzickou a verbální agresi, které se shodují s výsledky v naší práci. Dalšími výsledky byla i vztahová a instrumentální agrese, které se objevovaly také v našich výsledcích. V jejich výsledných zjištěních se objevovala i neodůvodněná agrese, kterou se zabývali převážně ve svém výzkumu. Z našeho výzkumného šetření vyplynulo, že se také agresivní chování projevuje jako agrese vůči sobě a autoritě. Naš výzkum se také zabýval odlišností v projevech agresivního chování mezi chlapci a dívkami. Solberg et. al (2025) se zabývali stejným tématem a ve svém výzkumu poukázali na to, že se fyzická agrese objevuje převážně u chlapců a verbální agrese u dívek stejně jako v našem výzkumu. Také zde uvedli, že se nepřímá agrese objevuje bez významných rozdílů mezi pohlavími. Naš výzkum přinesl jiné zjištění, kdy se nepřímá agrese objevuje u dívek ve značně velkém množství, než je tomu naopak u chlapců.

Dereli (2020) se ve svém výzkumu zabýval zjištěním, jaké strategie využívají učitelé v mateřské škole při zvládání agresivního chování dětí předškolního věku. Výsledky tohoto výzkumu poukázaly na to, že je důležité využívat pozitivní intervenční strategie jako jsou diskuze a povzbuzování. Zjištění poukázala na to, že je důležité vést rozhovory s dětmi o jejich pocitech a důsledcích jejich chování, podporovat empatii prostřednictvím her a posilovat pozitivní klima ve třídě. Výsledky našeho výzkumu se shodují s předchozími tvrzeními, které učitelé využívají stejně jako prevenci agresivního chování dětí, zároveň ale rozšiřují prevenci zaměřenou na spolupráci učitelů a rodičů. Výsledky se odlišují pouze důrazem na strukturované preventivní programy, které v našem výzkumu nikdo nezmínil.

McCurdy et al. (2024) se zabývali tím, jak učitelé řeší problémové chování dětí v předškolním věku a jak do toho zapojují rodiče. Jejich hlavním zjištěním byly výsledky, že zapojení rodiny při řešení agresivního chování dítěte je velmi důležitým krokem, z tohoto důvodu je důležitá pravidelná komunikace. Také poukazují na to, že rodiče často při zjištění agresivního chování dítěte svalují vinu na mateřskou školu, které se shodují i s našimi výsledky. Zároveň naše výsledky poukazují i na to, že je pro společné řešení důležitá pravidelná komunikace a aktivní zapojení rodičů při dodržování společného plánu. Podle našich výsledků je také zásadním krokem dodržování pravidel ve výchově v rodině.

9 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Problematika agresivity u dětí předškolního věku je stále aktuálním a často řešeným tématem. Na základě výzkumného šetření bylo zformulováno doporučení pro praxi, které může přispět ke zlepšení řešení agresivního chování dětí v prostředí mateřské školy.

Nejčastějším projevem agresivního chování dětí v mateřské škole je agrese verbální a fyzická. Jelikož se tyto projevy agresivního chování v mateřských školách vyskytují nejčastěji, je velmi důležité, aby učitelé zaměřili na tyto projevy pozornost v rámci preventivních opatření. Učitelé by měli u dětí podporovat rozvoj sociálně-emočních dovedností. Také by měli využívat vzdělávací aktivity a herní činnosti. Zároveň je důležité správně řídit i organizovat skupiny dětí, udržovat pravidla a řád v prostředí mateřské školy. Následně jsou důležitá i preventivní opatření, které slouží ke snižování agresivního chování dětí a měla by být zahrnuta v každé mateřské škole

Klíčovým faktorem efektivního řešení agresivního chování je spolupráce s rodiči. Tato spolupráce může být velmi komplikovaná a složitá. Mezi nejčastější návrhy na zlepšení spolupráce můžeme doporučit otevřenou a pravidelnou komunikaci, aktivní zapojení rodičů do řešení problémového chování a sjednocený výchovný přístup. V této souvislosti můžeme doporučit věnování velké pozornosti při výběru vhodné formy komunikace, jako je osobní rozhovor, který slouží k hlubšímu porozumění oběma stranám a zároveň vede k navržení společného řešení ke snižování agresivního chování.

ZÁVĚR

Diplomová práce se věnovala problematice projevů agresivního chování mezi dětmi mateřských škol. Nejdříve byla pozornost věnována teoretickému ukotvení, které sloužilo jako podklad k následnému zpracování empirické části.

Teoretická část se věnovala nejdříve poznatkům, které se týkají agrese a agresivity. Následně se zabývala agresivním chováním u dětí předškolního věku, funkcemi a druhy agrese. Poté popisovala agresivní chování u dítěte předškolního věku, konkrétní projevy a příčiny agresivního chování. Na závěr poskytla možnosti řešení agresivního chování u dítěte předškolního věku. V této části je zmíněna agresivita v prostředí rodiny a mateřské školy, následovaly pedagogické strategie pro zvládání agresivity dětí a hra jako pedagogický nástroj ke zvládání agresivity dětí.

Empirická část přinesla konkrétní pohled na současnou situaci v mateřských školách, která se týká agresivního chování u dětí předškolního věku. Dotazníkové šetření ukázalo, že se agresivní chování vyskytuje v mateřské škole velmi často, a nejčastějšími projevy je fyzická agrese, verbální a nepřímá agrese. Učitelé vnímají jako důležitý aspekt práce s agresivními dětmi zejména prevenci, do které převážně radí důsledné nastavování pravidel, vytváření bezpečného a pozitivního prostředí ve třídě a zároveň rozvíjení sociálně emočních dovedností při snižování agresivního chování. Významnou roli hraje i spolupráce učitelů s rodiči, která podle výsledků není ale vždy efektivní. Z tohoto důvodu je důležité ze strany učitelů dodržovat s rodiči pravidelnou komunikaci a snažit se vytvářet společný plán řešení.

Agresivní chování u dětí v mateřských školách vyžaduje především trpělivost, empatii a spolupráci všech zúčastněných – učitelé, rodiče i samotné děti. Společné spolupráce povede k vytvoření pozitivního prostředí, ve kterém se bude dítě cítit bezpečně, respektováno a přijímáno. Dítě se může tak naučit lépe ovládat své emoce a budovat zdravé vztahy s ostatními. Učitel by měl správně řídit a organizovat vzdělávací proces a měl by stanovovat určitá pravidla a řád v prostředí mateřské školy. Také jsou důležitá preventivní opatření, která slouží ke snižování agresivního chování dětí a měla by být zahrnuta v edukačním procesu v každé mateřské škole. Klíčovým faktorem je i spolupráce učitelů s rodiči, která může vést k vytvoření společného plánu na řešení agresivního chování dítěte.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Antier, E. (2011). *Agresivita dětí* (2. vyd.). Portál.

Bakošová, Z. (2008). *Sociální pedagogika jako životná pomoc* (3., rozš. a aktualiz. vyd.). Univerzita Komenského.

Bay-Hinitz, A. K., & Wilson, G. R. (2005). A cooperative games intervention for aggressive preschool children. In L. A. Reddy, T. M. Files-Hall, & C. E. Schaefer (Eds.), *Empirically based play interventions for children* (pp. 191–211). American Psychological Association.

Buchtová, V., & Čech, T. (2015). Projevy agrese dětí v procesu adaptace na kolektiv dětí mateřské školy. In K. Červenka, V. Vojtová, & K. Kachlík (Eds.), *Faktory resilience v intervenci 3P jako koncept inkluzivních strategií v etopedii* (pp. 183-208). Masarykova univerzita.

Coyne, S. M., Stockdale, L., Linder, J. R., Nelson, D. A., Collier, K. M., & Essig, L. W. (2017). Pow! Boom! Kablam! Effects of viewing superhero programs on aggressive, prosocial, and defending behaviors in preschool children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 45(8), 1523-1535.

Čapek, R. (2014). *Odměny a tresty ve školní praxi* (2., přeprac. vyd.). Grada.

Černý, V., & Grofová, K. (2017). *Děti a emoce*. Edika.

Dereli, E. (2020). Physical and relational aggressive behavior in preschool: Chool teacher rating, teachers' perception and interveticion strategies. *Journal of Education Issuess*, 6(1), 228-252.

Erkert, A. (2011). *Hry pro usměrňování agresivity: 100 námětů pro činnosti s dětmi ve věku od 3 do 8 let* (2. vyd.). Portál.

Falla, D., Duenas-Casado C., & Ortega-Ruiz R. (2023). Unjustified aggression in early childhood education: A systematic, narrative and conceptual review of the current scientific literature. *Aggression and Violent Behavior*, 72, 101-857.

Fromm, E. (2019). *Anatomie lidské destruktivity: můžeme ovlivnit její podstatu a následky?* (3. vyd.). Portál.

Harsa, P., Kertészová, D., Macák, M., Voldřichová, I., & Žukov, I. (2012). Současné projevy agrese. *Psychiatrie pro praxi*, 13(1), 15-18.

Hergenhan, A. (2017). *Agresivní dítě?: systemické řešení problémového chování*. Portál.

Ho, B. P. V., Carter, M., & Stephenson, J. (2010). Anger management using a cognitive-behavioural approach for children with special education needs: A literature review and meta-analysis. *International Journal of Disability, Development and Education*, 57(3), 245-265.

Hutyrová, M. (2019). *Děti a problémy v chování: etopedie v praxi*. Portál.

Janatová, L. (2009). Souvislost mezi hraním počítačových her a agresivitou. *Studia paedagogica*, 14(2), 155-170.

Janošová, P., Kollerová, L., Zábrowská, K., Kressa, J., & Dědová, M. (2016). *Psychologie školní šikany*. Grada.

Jedlička, R., Kořa, J., & Slavík, J. (2018). *Pedagogická psychologie pro učitele: Psychologie ve výchově a vzdělávání*. Grada.

Juul, J. (2022). *Agrese: proč je pro nás i naše děti nezbytná*. Familylab ČR.

Kenneth, H. R. (2015). *The Development and Treatment of Childhood Aggression*. Psychology Pr.

Kolář, M. (2011). *Nová cesta k léčbě šikany*. Portál.

Kopřiva, P. (2008). *Respektovat a být respektován* (3. vyd.). Spirála.

Koucká, P. (2017). *Uvolněné rodičovství: Rozumně, citlivě a s menším nasazením*. Portál.

Kropíková, M. (2015). Kde se bere agresivita u dětí. *Školní poradenství v praxi*, 2(3), 7-9.

Laca, S. (2019). *Sociální pedagogika*. Pražská vysoká škola psychosociálních studií.

Martínek, Z. (2015). *Agresivita a kriminalita školní mládeže* (2. aktualiz. a rozš. vyd.). Grada.

Martínková, L. (2016). Agrese – Co o ní víme. *Psychologie pro každého*. <https://psychologieprokazdeho.cz/agrese-co-o-ni-vime/>

Mertin, V. (2019). Agresivita na vzestupu. *Šance dětem*. <https://sancedetem.cz/agresivita-na-vzestupu>

Michalová, Z. (2012). *Předškolák s problémovým chováním: projevy, prevence a možnosti ovlivnění*. Portál.

Navrátil, S., & Mattioli, J. (2011). *Problémové chování dětí a mládeže*. Grada.

- Nelson, W. M., Finch, A. J., & Ghee, A. C. (2012). Anger management with children and adolescents. In P. C. Kendall (Ed.), *Child and Adolescent Therapy: Cognitive-Behavioral Procedures* (pp. 92–139). Guilford Press.
- Opravilová, E. (2016). *Hra a její význam v předškolním vzdělávání*. Portál.
- Orieščiková, H. (2020). Poruchy správania u dětí v předškolním věku. *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*, 19(2), 65-75.
- Peters, S. (2018). *The Silent Guides: Understanding and Developing the Mind Throughout Life*. Lagom.
- Peterson, J. B. (2019). *12 pravidel pro život*. Argo.
- Plummer, D. M., (2019). *Hry pro zvládání hněvu*. Portál.
- Pohnětalová, Y. (2015). *Vztahy školy a rodiny: případové studie*. Gaudeamus.
- Pudney, W., & Whitehouse, E. (2014). *Soptíci: Jak pomoci dětem se zvládáním zlosti*. Triton.
- Snowden, S. (2018). *Anger Management Workbook for Kids: 50 Fun Activities to Help Children Stay Calm and Make Better Choices when They Feel Mad*. Press.
- Solberg, M., Alsaker, F., Opsahl, J., Eidsør, M. & Kvestad, I. (2025). Prevalence of aggressive acts among 1- to 5-year-olds in norwegian early childhood education and care. *International Journal of Bullying Prevention*, 1, 1-17.
- Solterová, A. J. (2016). *Slzy raného dětství: pláč, vzdor a zlost u dětí do 8 let*. Triton.
- Sperry, R. W. (2016). *Komunikace v problémových situacích s dítětem v MŠ*. Portál.
- Spytska, L. (2023). Peculiarities of aggressive behaviour manifestation in the social environment. *Sworld-Us Conference Proceedings*, 16(1), 129-132.
- Sutterby, J. A. (2017). *Family Involvement in Early Education and Child Care*. Emerald.
- Svoboda, J. (2014). *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. Portál.
- Svobodová, E. (2022). *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání* (2. vyd.). Raabe.
- Šimanovský, Z. (2015). *Hry pro zvládání agresivity a neklidu* (3. vyd.). Portál.
- Špaňhelová, I. (2007). Agresivita dětí. *Právo a rodina*, 9(4), 16-20.
- Vágnerová, M. (2014). *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Portál.

Vágnerová, M. & Lisá, L. (2021). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání* (3. přeprac. a dopl. vyd.). Karolinum.

Valenta, M. (2015). *Slovník speciální pedagogiky*. Portál.

Weyns, T., Coplina H., Engels, M., Doumenb S., & Verschuerena K. (2019). The relative contribution of peer acceptance and individual and class-level teacher-child interactions to kindergartens' behavioral development. *Early Childhood Research Quarterly*, 47, 259-270.

Zormanová, L. (2018). Nemáme rádi agresi, preferujeme přátelství. *Metodický portál: Články*. <https://clanky.rvp.cz/clanek/21790/NEMAME-RADI-AGRESI>

Zulauf-McCurdy, C.A., Woodward, D., & Nazaire, O.R. (2025). What do teachers do when preschoolers “misbehave”? *Family matters. Early Childhood Educ*, 53, 1157–1169.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Systemicky speciálně pedagogický model symptomů	40
---	----

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Projevy agresivního chování u chlapců	55
Tabulka 2 Projevy agresivního chování u děvčat	55
Tabulka 3 Preventivní opatření učitelů k předcházení agresivního chování dětí	58
Tabulka 4 Typy reakcí rodičů na informaci o agresivním chování dítěte.....	61
Tabulka 5 Návrhy ke zlepšení spolupráce při řešení agresivního chování	63

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Histogram podle pohlaví respondentů.....	48
Graf 2 Histogram podle věku respondentů.....	48
Graf 3 Histogram podle nejvyššího vzdělání.....	49
Graf 4 Histogram podle délky učitelské praxe	50
Graf 5 Histogram podle umístění mateřské školy.....	50
Graf 6 Histogram podle věku dětí ve třídě	51
Graf 7 Projevy agresivního chování.....	52
Graf 8 Výskyt agresivního chování.....	53
Graf 9 Agresivní chování podle věku dítěte	54
Graf 10 Způsoby řešení agresivního chování dětí.....	56
Graf 11 Účinnost způsobů řešení agresivního chování dětí	57
Graf 12 Míra účinnosti činností snižující agresivní chování dětí	58
Graf 13 Zapojení rodičů při řešení agresivního chování dítěte	59
Graf 14 Způsoby komunikace s rodiči při řešení agresivního chování dítěte	60
Graf 15 Způsoby spolupráce s rodiči při řešení agresivního chování dítěte	61
Graf 16 Spolupráce rodičů při řešení agresivního chování dítěte	62

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

MŠ mateřská škola

např například

tzv. takzvaný

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník pro učitele mateřských škol

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO UČITELE MATEŘSKÝCH ŠKOL

Dobrý den,

jmenuji se Magdaléna Fuksová a jsem studentkou navazujícího magisterského studijního programu obor Předškolní pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění dotazníku k mé diplomové práci. Dotazník je zaměřený na projevy agresivního chování mezi dětmi mateřských škol. Veškeré údaje, které vyplníte, jsou zcela anonymní a budou využité pouze pro účely mé diplomové práce.

Děkuji za Vaši ochotu a čas.

1. Jaké je Vaše pohlaví?

- a) žena
- b) muž

2. Jaký je Váš věk?

- a) méně než 20 let
- b) 21-30 let
- c) 31-40 let
- d) 41-50 let
- e) 51 let a více

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) střední vzdělání s maturitou
- b) vyšší odborné vzdělání
- c) vysokoškolské vzdělání – bakalářské
- d) vysokoškolské vzdělání – magisterské
- e) vysokoškolské vzdělání – doktorské
- d) jiné (uved'te)

4. Jaká je Vaše délka praxe na pozici učitele/učitelky mateřské školy?

- a) méně než 1 rok
- b) 1-3 roky
- c) 4-6 let
- d) 7-18 let
- e) 19-31 let
- f) 31-40 let
- g) více než 40 let

5. Kde se nachází mateřská škola, ve které pracujete?

- a) na vesnici
- b) ve městě

6. S jakou věkovou skupinou dětí pracujete?

- a) 2-4 roky
- b) 4-6 let
- c) smíšená věková kategorie

7. Jaké projevy agresivního chování nejčastěji pozorujete u dětí?

vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) verbální napadení (nadávky, posměšky)
- b) fyzické napadení (bití, kopání, ubližování)
- c) ničení věcí/majetku
- d) sebepoškozování
- e) jiné (uved'te)

8. Jak často se děti ve Vaší třídě projevují agresivně?

- a) každý den
- b) několikrát za týden
- c) několikrát za měsíc
- d) občas
- e) výjimečně
- f) nikdy

9. V jakém věku se podle Vaší zkušenosti objevuje nejčastěji agresivní chování u dětí?

vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) 2 roky
- b) 3 roky
- c) 4 roky
- d) 5 let
- e) 6 let

10. Jaké projevy agresivního chování pozorujete nejčastěji u chlapců a jaké u dívek?

(otevřená otázka)

.....

11. Jakým způsobem nejčastěji řešíte projevy agresivního chování u dětí?

vyberte jednu odpověď v každém řádku - vždy, často, někdy, nikdy

- a) napomenutí
- b) přehlížení
- c) odvedení pozornosti
- d) nabídnutí jiného způsobu řešení situace
- e) vyžadování omluvy
- f) pokárání před ostatními
- g) řešení situace o samotě

12. Jsou Vaše způsoby řešení agresivního chování u dětí účinné?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) ne
- d) spíše ne

13. Jakým způsobem předcházíte agresivnímu chování dětí ve Vaší třídě?

(otevřená otázka)

.....

14. Seřad'te zmíněné činnosti snižující agresivní chování dětí podle míry účinnosti.

1 je nejvíce účinné, 5 je nejméně účinné

- a) pohybové hry
- b) prosociální činnosti
- c) hraní rolí
- d) komunitní kruh
- e) výtvarné činnosti

15. Řešíte problém agresivního chování dítěte s rodiči?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) ne
- d) spíše ne

16. Jaký způsob komunikace s rodiči využíváte při sdělení informace o agresivním chování dítěte?

vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) osobní rozhovor v MŠ
- b) telefonická konzultace
- c) email
- d) schůzka v soukromí
- e) konzultační hodiny
- f) společná akce s rodiči
- g) jiné (uveďte)

17. Jak rodiče reagují na informaci o agresivním chování jejich dítěte?

(otevřená otázka)

.....

18. Jaké způsoby spolupráce s rodiči uplatňujete při řešení agresivního chování dítěte?

vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) pravidelná komunikace
- b) pouze poskytnutí oznámení
- c) vytvoření společného plánu
- d) doporučení odborné literatury
- e) doporučení odborné pomoci
- f) jiné (uved'te)

19. Spolupracují s Vámi rodiče při řešení agresivního chování dítěte?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) ne
- d) spíše ne

20. Co by podle Vás zlepšilo spolupráci s rodiči při řešení agresivního chování dětí?

(otevřená otázka)

.....